

ทำนองเขียนที่มีใช้ในภาษาร้อยแก้วสมัยอยุธยา

ในบทนี้จะได้อธิบายถึงทำนองเขียนแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในภาษาร้อยแก้วสมัยอยุธยาอันเป็นสิ่งที่ทำให้เราทราบได้ชัดว่าหนังสือใดเป็นของสมัยอยุธยาหรือไม่ ในบทก่อน ๆ ได้อธิบายถึงลักษณะการใช้คำและสำนวนมาแล้ว การศึกษาในบทก่อน ๆ นั้น เป็นการศึกษาองค์ประกอบของการใช้ภาษาตั้งแต่หน่วยเล็ก ๆ ขึ้นมาหาหน่วยใหญ่ ในบทนี้จะได้อธิบายถึงเรื่องโวหาร อันเป็นลักษณะในการกล่าวความที่เรียบเรียงขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องของหน่วยภาษาที่ใหญ่กว่าประโยคขึ้นไป คือหน่วยที่มีขนาดตั้งแต่วรรคหรือย่อหน้า (Paragraph) ไปจนถึงเรื่องยาว ๆ และนอกจากจะกล่าวถึงโวหารแล้วจะได้พิจารณาทำนองเขียนพร้อม ๆ กันไปที่เดียว การพิจารณาทำนองเขียนเป็นการศึกษาการใช้ภาษาโดยส่วนรวม เพราะในการศึกษาทำนองเขียนนั้นต้องพิจารณาทั้ง คำ สำนวน ลำดับของคำ โวหาร ตลอดจนความรู้ลึกที่ได้จากเรื่องนั้นอันนับเป็นการศึกษาทั้งองค์ประกอบของเรื่องและรสของเรื่องที่เป็นผลจากองค์ประกอบเหล่านั้นรวมกัน

เนื่องจากโวหาร และทำนองเขียนเป็นสิ่งที่ชี้เฉพาะลงไปไม่ได้ว่าอยู่ตรงไหนในเรื่องหนึ่ง ๆ ทั้งโวหารและทำนองเขียนเป็นสิ่งที่กำหนดเอาจากเรื่องโดยส่วนรวม โวหารและทำนองเขียนเป็นคำที่มีผู้ใช้ในความหมายต่าง ๆ กัน ผู้เขียนจึงสอนำคำนิยามของโวหารและคำอธิบายเรื่องทำนองเขียน ซึ่งผู้เขียนนำมาใช้เป็นแนวทางศึกษามาลงไว้ในที่นี้ เพื่อให้เข้าใจตรงกันเสียก่อน

คำว่าโวหาร ผู้เขียนถือตามคำนิยามของ นายเปลื้อง ณ นคร ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือ ตำราเรียงความชั้นสูง ว่าดังนี้

ในทางเรียงความ โวหารคือลักษณะที่จะกล่าวความในเรื่องราวที่เรียบเรียง
หนังสือ ไม่ว่าจะเรียงหรือภาพกลอนประการใด" ¹

คำว่า ท่านองเขียน ผู้เขียนถือตามความเห็นของ Porter G. Perrin ซึ่งกล่าว
ไว้ในหนังสือชื่อ *Writer's Guide and Index to English* ความว่า ท่านองเขียน
นั้นเป็นการใช้ภาษาของผู้พูดหรือผู้เขียน อันเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเกิดความรู้สึกต่อ
ความคิดและการแสดงออกทางภาษาของผู้พูดหรือผู้เขียนนั้น โดยนัยนี้การวิเคราะห์ท่านอง
เขียนจึงต้องพิจารณาถึงประเภทของคำ วลี ส่วนวน ประโยค และวิธีเรียบเรียงความคิด
ท่านองเขียนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเอาคำและประโยคไปใช้ ไม่เกี่ยวกับความถูกต้องทาง
โครงสร้างของภาษา กล่าวคือคุณของการใช้ภาษามากกว่าจะดูความถูกต้องในภาษาที่ใช้
แนวความคิดเรื่องท่านองเขียนดังกล่าว Perrin ได้กล่าวไว้ดังนี้

Style-Style has been defined in a number of well-known
aphorisms: "Proper words in proper places make the true defini-
tion of a style" (Jonathar Swift); "Style is the dress of thoughts"
(Lord Chesterfield); "Style is this: to add to a given thought
all the circumstances filled to produce the whole effect that the
thought ought to produce." (Stendhal); "Style is the ultimate
morality of mind" (A.N. Whitehead); and the most often quoted of
all "The style is the man" (Compte de Buffon)

Such definitions are good starting points for discussion,
and they suggest ideals that may guide a person's thought and

¹ เปลื้อง ณ นคร, ตำราเรียงความชั้นสูง (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2507),
หน้า 8.

perhaps his practice. But whatever style may mean to critics and philosophers, for a student or writer it is most helpfully taken, in a more concrete sense, to mean a speaker's or writer's use of language, the sources of the listener's or reader's impressions of his manner of thought and expression. The connotation of style is of the effectiveness of the expression (rather than of description of usage or questions of correctness). In contrast to grammar, the typical structure of the language, style refers especially to the words and expressions in which the speaker or writer has a choice among the resources his language offers. An analysis of writer's style takes into account the qualities of words, phrases, idioms, sentences, and arrangement of material¹

ทำนองเขียนภาษาร้อยแก้วสมัยอยุธยา เท่าที่ปรากฏหลักฐานไม่มีมากแบบเหมือนสมัยปัจจุบัน ซึ่งอาจเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ คืออาจเป็นเพราะหนังสือเก่าที่ตกทอดมาถึงสมัยปัจจุบันมีน้อยเล่ม และน้อยประเภท คนแต่งหนังสือสมัยนั้นมีน้อยและไม่มีอุปกรณ์เพียงพอ การศึกษาจำกัดอยู่ในวัดกับในราชสำนัก การใ้ภาษาร้อยแก้วยังไม่มีจุดมุ่งหมายทางด้านความบันเทิง การจะคิดเขียนให้แปลก ๆ ออกไปเพื่อให้เกิดผลในด้านความบันเทิงต่าง ๆ จึงยังไม่มีขึ้น การหนังสือเพิ่งจะมาเริ่มขยายตัวในสมัยรัตนโกสินทร์ คือตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 มานี้เอง แล้วจึงขยายตัวมาโดยลำดับจนในสมัยปัจจุบันมีทำนองเขียนมากมายในภาษาไทย

¹ Perrin, Porter G., Writer's Guide and Index to English Fourth Edition, (New York: Scott Fores man and Company, 1950), pp. 744-5.

เมื่อพิจารณาภาษารอยแก้วสมัยอยุธยาจะเห็นได้ว่า ในด้านภาษามีวิธีทำให้ผู้ฟัง
 เกิดความรู้สึกว่าเป็นภาษาสูง คือสูงกวาระดับ ภาษาเขียนสามัญซึ่งเขียนบรรยายตรงไป
 ตรงมาตามธรรมดา มีวิธีทำให้ภาษาคงด้วยศัพท์บาลีสันสกฤต มีวิธีใช้สัมผัส เขาช่วย
 ทำให้เกิดความรู้สึกว่าภาษามีลีลาเคลื่อนไหวไต่ไม่ติดอยู่กับที่เป็นขวง ๆ ตอน ๆ ส่วนด้าน
 วิธีแสดงความคิดก็ใช้บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร และพรรณนาโวหารเป็นพื้น แต่ไม่มี
 เรื่องใดเลยที่เขียนหนักไปในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ (Argumentation) เพื่อหาเหตุผล
 ค้นความจริงอันเป็นโวหารที่นิยมในชั้นนี้ ในสมัยปัจจุบันจนแทบจะกล่าวได้ว่า ใดเขาแทนที่
 เทศนาโวหาร ซึ่งนิยมในชั้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ในการแสดงข้อสังเกตดังกล่าวนี้ ผู้เขียน
 ใดแบ่งประเภทของท่านองเขียนภาษารอยแก้วสมัยอยุธยาออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ท่านองเขียนแบบไวยาภาษาสูง
2. ท่านองเขียนแบบหนังสือราชการ
3. ท่านองเขียนแบบการพูด
4. ท่านองเขียนแบบเทศน์
5. ท่านองเขียนแบบบันทึกเหตุการณ์
6. ท่านองเขียนแบบรอยแก้วมีสัมผัส

จะเห็นได้ว่าการแบ่งทั้ง 6 ประเภทนี้ บางประเภทก็แบ่งตามลักษณะการใช้ภาษา
 บางประเภทแบ่งตามลักษณะของเรื่อง บางประเภทแบ่งตามความมุ่งหมายของเรื่อง ทั้งนี้
 เพราะท่านองเขียนเป็นสิ่งที่คลุมทั้งภาษาและความคิด จะแบ่งด้วยภาษาหรือความคิดแต่อย่าง
 เดียวไม่ได้ ในการแบ่งครั้งนี้ถ้าเห็นว่าเรื่องใดเด่นทางภาษาก็แบ่งด้วยภาษา เรื่องใดเด่น
 ทางความคิดก็แบ่งด้วยความคิด และก็แบ่งเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ต่อไปในราย
 ละเอียดเท่านั้น ข้อของท่านองเขียนประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ใช่สิ่งสำคัญ และจะไม่ทำให้
 ผู้อ่านรู้อะไรดีขึ้นเกี่ยวกับท่านองเขียนของแต่ละเรื่องเลย--ถ้าไม่พิจารณารายละเอียดซึ่ง
 ผู้เขียนวิเคราะห์ต่อไปนี้.

7.1 ทำนองเขียนแบบภาษาสูง

(ตัวอย่าง อ่านคำจากถกที่พระเจดีย์ศรีสองรักษ์ เมืองตานชายในภาคผนวก)

ข้อสังเกตเรื่องทำนองเขียนในคำจารึกนี้ก็คือ การใช้ภาษาโดยตกแต่งระดับประกาศนียบัตร กล่าวคือมีภาษาที่แต่งขึ้นเพื่อบอกข้อเท็จจริงตามเนื้อเรื่อง แต่มีส่วนที่เป็นส่วนขยายซึ่งให้ความรู้สึกต่อเนื้อเรื่องนั้น ๆ ด้วย นอกจากขยายเนื้อความโดยใช้คำที่มีความหมายทางอารมณ์เขาช่วยดังกล่าวแล้ว ยังได้ใช้ภาษาอย่างพิเศษด้วย (ที่ว่่าอย่างพิเศษนั้น ผู้เขียนถือว่าภาษาอย่างธรรมดา คือภาษาประเภทให้ข้อเท็จจริง การใช้ภาษาอย่างพิเศษนั้นปรากฏทั้งในด้านการเลือกสรรคำและทางการใช้เสียงคล้องจองในภาษา ดังผู้เขียนจะได้แยกกล่าวเป็นข้อ ๆ ต่อไป

ทำนองเขียนในคำจากถกที่พระเจดีย์ศรีสองรักษ์นี้ จัดเป็นทำนองเขียนแบบสูง (Elevated style) ที่ว่าสูงหรือพิเศษ เพราะปรากฏวิธีการยกระดับภาษาดังต่อไปนี้ คือ

ก. การใช้ศัพท์บาลีสันสกฤต ปรากฏว่าในคำจารึกนี้มีอยู่หลายตอนที่ ใช้คำบาลีสันสกฤต คำที่ใช้นั้นมักอยู่ในตำแหน่งที่ต้องการแสดงความสำคัญยิ่งใหญ่อสง คักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับศาสนาหรือพระเจ้าแผ่นดิน เช่น

"อดีตะวรพุทธศาสนา" หมายความว่า
พุทธศาสนาดวงแล้ว ใช้ในข้อความว่า อดีตะวร-
พุทธศาสนาตั้งแต่พระพุทเจ้าเสด็จเข้าสู่นิระพาน
ไปแล้วได้ 2103 ปี"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 1)

"เปนอาชญุในเมือง" ใช้ในความหมายว่า
เป็นพระเจ้าแผ่นดินในข้อความว่า "เปนอาชญุ
ในเมือง จันทบุรีศรีสัตนคนะหุตมหานครบรรณ-
ราชธานี"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 1)

"หิตะประโยชน์" หมายความว่า มีประโยชน์เกื้อ
 กูล ในข้อความว่า "มหากษัตริย์เจ้าทั้ง 2 ก็จริง
 ปองหิตะประโยชน์สลับต่อกัน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 1)

ปรมัตถุส หมายความว่า ความสุขยิ่ง ในข้อความ
 ว่า "ในหน้าคองกระดี่ ไมตรีทำปรมัตถุสเป็นอันยิ่ง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 1)

"บรมสุขสวัสดิ์" หมายความว่า ความสุขความ
 เจริญยิ่งในข้อความว่า "เพื่อจัดให้เป็นบรมสุข
 สวัสดิ์เป็นประโยชน์แกสมณพราหมณาจารย์เจ้าชาว
 ประชากรราษฎรทั้งหลาย"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 2)

"มหาปัทมพีคีรี" หมายถึงแผ่นดินอันกว้างใหญ่
 และ "เอกสิมาปริมณฑล" หมายถึงเป็นแผ่นดินเดียว
 กัน ในข้อความว่า "เป็นเคาเป็นประธานสาครดี
 ในมหาปัทมพีคีรีในหอมหวยภูเขาสกลสีสวัสดิ์ ของ
 เป็นเอกสิมาปริมณฑลอันเดียวกัน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 2)

"สุริยพันธุพงษ์ชาวรรวงษาธิราช" หมายถึง
 สืบสกุลกษัตริย์ ในข้อความว่า "สมเด็จพระเจ้า
 กรุงพระนครศรีอยุธยาธิบดีกถาวรรคชายา
 แกพระรัตนบุตราธิราชเจ้ากรุงพระมหานคร คือกรุง
 นาคะหนุสสืบสุริยพันธุพงษ์ชาวรรวงษาธิราช"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 3)

นอกจากข้อความที่ยกมาเป็นตัวอย่างดังกล่าวแล้ว ศัพท์ที่ ใช้โดยทั่วไปส่วนใหญ่มักเป็น
 ภาษาบาลีสันสกฤต นับได้ว่าคำภาษาไทยส่วนใหญ่ในจารึกนี้ได้มาจากภาษาบาลีสันสกฤต
 วิธีการจารึกที่เริ่มต้นด้วยการบูชาพระรัตนตรัยนั้นแสดงให้เห็นความนับถือพุทธศาสนา ศัพท์
 ภาษาบาลีก็คงจะไต่จากพุทธศาสนา และคงถือเป็นศัพท์ของผู้นับ เป็นศัพท์สำหรับใช้เขียนเรื่อง
 สูง ๆ หรือต้องการแสดงความสำคัญด้วย

ข. การใช้คำประดับ ในการใช้คำประดับนั้น มีทั้งการนำคำที่มีความหมายใกล้เคียงมาเรียงซ้อนกันไว้หลาย ๆ คำ หรืออาจเติมข้อความที่เป็นส่วนขยายไว้ต่อจากคำที่เป็นศัพท์ซึ่งยกมาตั้งไว้ หรืออาจเติมส่วนขยายเป็นข้อความที่บอกลักษณะคิยามของสิ่งที่กล่าวถึง การประดับคำเช่นนี้เป็นการเน้นข้อความหรือคำในที่นั้น ๆ ว่าสำคัญ หรือตั้งามเป็นพิเศษ นับเป็นการเน้นความสำคัญของเนื้อความด้วยภาษา และขณะเดียวกันก็เป็นการแต่งภาษาให้ประณีตขึ้น โดยใช้คำที่นำมาซ้อนนั้นไขความอีกคำหนึ่งให้ชัดขึ้นหรือถาคำที่นำมาเรียงซ้อนกันนั้นมีความหมายใกล้เคียงก็เป็นการช่วยเพิ่มความหมายที่คำคำเดียวคลุมไปไม่ถึง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายได้ละเอียดลออ โดยได้ความหมายหลัก คือความหมายที่คำเหล่านั้นแต่ละคำมีร่วมกัน และได้ความหมายเฉพาะในแต่ละคำที่นำมาประกอบกันเข้าเกิดเป็นความหมายอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นใหม่ นอกจากนี้ให้ประโยชน์ด้านเนื้อความแล้ว ยังมีวิธีการแต่งภาษาโดยใช้สัมผัสเข้าช่วย ดังจะกล่าวในข้อต่อไป ต่อไปนี้จะยกตัวอย่างการใช้คำประดับมาประกอบให้เห็นจริง

"ปรมัตถุสเปนอันยิ่ง" เติม "เปนอันยิ่ง"
เข้ามาอธิบายคำ "ปรมัตถ" และย้ำความให้
หนักแน่นขึ้น เช่น "กัจจิงไชราชามาตยไปถึง
มหาอุปราชเจ้าทั้ง 2 ในหน้ากองกระติไมตรี-
ทำปรมัตถุสเปนอันยิ่ง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 1)

"พระสงฆ์ทรงศีลบริสุทธ" ข้อความว่า
"ผู้ทรงศีลบริสุทธ" บอกลักษณะอันคิยามของ
พระสงฆ์ เช่น "พระสงฆ์ทรงศีลบริสุทธ"
แลหลวงราชามาตยก็เอานำดีจจะใน
กระออมแก้วแหงมหากษัตริย์เจ้าทั้ง 2 เจือ
กันเปนกระออมแก้วอันเดียวกันแล้ว"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 2)

"ภิมข" "ขมข" "ยข" "เสนา"
 "ไมตรี" "รักแพง" คำเหล่านี้ล้วนมีความ
 หมายดีและมีความหมายใกล้เคียงกันนำมา
 ขอนกันเพื่อย้ำความสำคัญของเรื่องคือความ
 ยขและความ เป็นไมตรีกัน ขณะเดียวกันก็
 เป็นการเล่นศัพท์ไปด้วยในตัว เช่น "ฝ่าย
 ษัตรีก็มีใจภิมขขมขยขมีเสนาไมตรี
 รักแพงกันเทาเสี่ยงหาบัตถพิพชัทรภ" 1" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 2)

ค. การใช้คำซ้ำ ๆ เมื่อมีการแจกแจงเนื้อความ คำที่นำมากล่าวซ้ำ ๆ หลาย
 ประโยคติดต่อกัน มีทั้งที่เป็นคำเดี่ยวและที่เป็นกลุ่มคำ นับว่าต้องการจังหวะในภาษาคู
 ดังต่อไปนี้

ซ้ำคำกริยา "คือ"

"พระสงฆฝ่ายกรุงศรีอยุธยาคือสมเด็จพระ
 พระสังฆราชาธิบดี พระสังฆนายกคือพระ-
 อริยะกะสป คือพระธรรมโศกมุนี คือพระ
 อริยวงษา คือพระมหานพเกษมพาหุ คือ
 พระครูบรมจริยะ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 3)

ซ้ำคำกริยา "มี" และคำลักษณะนามกับคำบอกจำนวนนับ "ตน 1"

"มีพระคีตวิสุทธอตุมเป็นเคาเป็นประธาน
 และมีพระครูสุเมธารุจิณฐาตน 1 มีมหาธรรมมา
 คุลยตน 1 มีมหาพรหมสาตตน 1 มีมหารามุนีตน 1
 แดพระสงฆเจ้า 7 คนนี้มีลูกศิษย์บวรบัค 10 คน

ชุนตนแล

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 2)

ซ้ำข้อความ "แล้วจึงนิมนต์" และ คน 1"

"แล้วจึงนิมนต์พระอริยะกะสปตน 1 แล้วจึง
นิมนต์พระมหาธรรมาสนาบดีตน 1 แล้วจึงนิมนต์
พระพุทฺธวิดาสมหาเถรตน 1 แล้วจึงนิมนต์พระ
วิริยาธิกมุนีตน 1"

(ประชุมจดหมายเหตุ หน้า 1-2)

ง. การใช้คำอย่างมีสัมผัสคล้องจอง ภาษาที่ใช้ในเรื่องนี้มีสำนวนบางตอนที่เห็นได้ชัดว่า ถ้อยคำต่าง ๆ มีสัมผัสคล้องจองกันทั้งระหว่างคำในประโยคเดียวกัน และสัมผัสระหว่างประโยค เป็นภาษาแบบเดียวกับที่ใช้ในรายยาว เช่นข้อความต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 "อดีตสุวรรณพุทธศาสนาตั้งแต่พระพุทธเจ้า
เสด็จเข้าสู่ระพานไปแล้วโค 2103 ปี
จึงมีพระมหากษัตริราชเจ้า 2 พระองค์
ทรงนามกรชื่อว่าพระยาธรรมิกราช 1 คน" (ประชุมจดหมายเหตุ น. 1)

ตัวอย่างที่ 2 "ครั้นตั้งคำต่อพระศาสนาพระตถาคต
เจ้าเทวา 5000 พระราชาจึงตั้งเมตทา
ไมตรีจิตร์อุทิศให้เป่นประโยชน์แก่แผ่นดิน
ทั้ง 2 คือคองณารบในธรรมหนักหนา
ก็จึงไชราชาอำมาตย์ ไปถึงมหาอุปราช
เจ้าทั้ง 2 ให้นำคองกระคี่ ไมตรีทำปร-
มัตศษเป็นอันยัง จึงพร้อมกันทั้ง 2 กระ
ษัตริย์ให้ไปนิมนต์เอาพระสงฆ์ เจ้าคนทรงศีล
อันบริสุทฺธิ"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 1)

ตัวอย่างที่ 3 " เป็นเคาเป็นประธานสำคัญในมหาปัดพิ-

คริต ในหอมห้วยภูเขาถลึงถลึง ของจง เป็น

เอกลีมาปริมพลอันเดียวกัน เกลี้ยงกลมงาม

มณฑลเข้าพงษ์พันธุ ลูกเตาหลานเหลนอย่าได้

ชิงชวงดวงคานแคนแสนพญา อย่าไคกระทำโลก

เลี้ยงแก่ญันจนเทาเสียงพระอาทิตย์พระจันทร์

เจาตกลงมาอยู่เหนือแผ่นดินอันนี้ เทอญ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 2)

จะเห็นไควว่าการเล่นสัมผัสข้างต้นนี้ นอกจากที่เห็นได้ชัดคือสัมผัสระหว่างวรรค หรือสัมผัสนอกแล้ว ส่วนที่เป็นสัมผัสในยังมีทั้งสัมผัสพยัญชนะ สระ และการเล่นเสียงวรรณยุกต์ เช่นตัวอย่างต่อไปนี้

สัมผัสพยัญชนะ เช่น ในตัวอย่างที่ 3 มีการเล่นสัมผัสเป็นคู่ ๆ ต่อไปนี้ คือ หอมห้วย กันเกลี้ยงกลม พงษ์พันธุ หลานเหลน ชิงชวง คานแคน พญาอย่า โลกเลี้ยง เป็นต้น

สัมผัสสระ เช่นในตัวอย่างที่ 1 มีดังนี้ (อติ) พระพระมหา

ในตัวอย่างที่ 2 มี (สาส) นา(พระ) ธา เจ้า เทา จิ ตร ดิ เอ (พระสงฆ์) เจ้า

ในตัวอย่างที่ 3 มี (ปัดถ) พิ คี ชวง ดวง แคน แสน เป็นต้น

การเล่นเสียงวรรณยุกต์เสียงเดียวกัน เช่น ตัวอย่างที่ 2 เจ้าเทา (เสียงวรรณยุกต์โท) ในตัวอย่างที่ 3) เช่น หอมห้วย (เสียงวรรณยุกต์โท) ชวงดวง (เสียงวรรณยุกต์โท) ที่เสียงต่างกัน เช่นตัวอย่างที่ 3 พญา-อย่า (เสียงวรรณยุกต์โท-เอก) เป็นต้น

ข้อสังเกตในเรื่องการเล่นเสียงวรรณยุกต์คือ การเล่นเสียงวรรณยุกต์มักเกิดขึ้นพร้อมกับสัมผัสชนิดอื่น จะเป็นสัมผัสพยัญชนะหรือสัมผัสสระก็ได้ คือนอกจากได้ความรู้สึกจากความคล้องจองแล้ว ยังได้เสียงสูงต่ำไต่กัน หรือเรียงกันเป็นคู่ ๆ ไปด้วยในตัว อันเป็นการนำเอาลักษณะทางเสียงซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในภาษาไทยมาช่วยสร้างลีลาของถ้อยคำให้ดำเนินไปเรียบ ๆ บาง สูงต่ำบาง เป็นจังหวะ ๆ ความรู้สึกเช่นนี้ถ้าผู้อ่านอ่านเสียงและคอยสลับเสียงนั้นแล้วย่อมจะรู้สึกได้

จ. ขนาดของประโยค เนื่องจากมีการแสดงความวิจิตรของภาษาด้วยเสียง ศัพท์ และการซ้อนคำ จึงทำให้ประโยคส่วนใหญ่ โดยเฉพาะประโยคที่มีการแสดงความวิจิตรของภาษาดังกล่าวมีความยาวมาก เช่น

"อดีตะวรพุทธศาสนาตั้งแต่พระพุทธเจ้า
เสด็จเข้าสู่นิระพานไปแล้วได้ 2103 ปี จึง
มีพระมหากษัตริราชเจ้า 2 พระองค์ทรง
นามกรชื่อว่า พระยาธรรมิกราช 1 คน เป็น
อาชญาในเมืองจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตมหานคร
บวรราชธานี"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 1)

การที่ผูกประโยคไคยาว ๆ เช่นนี้ย่อมแสดงว่าในภาษามีคำซ้ำมาก ในที่นี้คำ
ประเภทที่ทำให้ประโยคยาวได้แก่คำขยาย คำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน คำ
เชื่อมข้อความ และชื่อต่าง ๆ เช่น "กรุงศรีอยุธยามหาดิลกนพรัตนบุรีศรีมหานครบวร
ราชธานีบุรีเลื่องรพรมหารีศรี" เป็นต้น

ลักษณะภาษาสูงในเรื่องนี้อาจเป็นการใช้ภาษาตามความสำคัญของเรื่องคือ
เป็นเรื่องการแผ่นดิน เป็นพิธีการใหญ่ถึงกระทำสัตย์สาบานกัน และผู้สาบานก็เป็นพระเจ้า
แผ่นดิน นับเป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศสองประเทศที่เกี่ยว หากเป็นเช่นนี้จริงก็หมายความว่า
ความว่า ในสมัยนั้นมีภาษาหลายระดับ และต้องเลือกใช้ตามระดับความสำคัญของเรื่องและ
บุคคลผู้เป็นเจ้าของหนังสือ เท่าที่กล่าวมาแล้วก็พอมองเห็นไคบางจากการใช้คำแบบยกย่อง
สรรเสริญศาสนาหรือกษัตริย์ การใช้ราชาศัพท์ เป็นต้น

7.2 ทำนองเขียนแบบหนังสือราชการ

(ตัวอย่าง อานหนังสือออกพระจอมเมืองศรีราชโกษา และหนังสือออกญาไชยา ในภาคผนวก)

ก. แบบฟอร์ม หนังสือนี้เป็นหนังสือราชการ ดังเกตแบบฟอร์มได้แน่นอนทั้งสองฉบับ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับหนังสือออกพระวิสุทสุนทรซึ่งนับเป็นเอกสารทางการทูตระหว่างไทยกับฝรั่งเศสแล้ว ก็ยังเป็นเครื่องยืนยันได้จริง ๆ ว่า หนังสือราชการสมัยนั้นมีแบบฟอร์มแม้ว่าจะไม่ได้กำหนดแบบการไว้ชัดเจนไปแน่นอนว่า ขึ้นต้นหรือลงท้ายอย่างไร โดยตัวอย่างใด แต่คงกำหนดกันตามนิยมไว้อย่างกว้าง ๆ ว่าส่วนต่าง ๆ ของหนังสือนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง เป็นต้นว่าดาเป็นหนังสือเกี่ยวกับพิธีกรรมก็นิยมขึ้นต้นด้วยคำบูชาพระรัตนตรัย และหนังสือบันทึกเหตุการณ์ขึ้นต้นด้วยศักราช เช่น ศุภมัสดุ...ศก, ลุศักราช, ศักราช เป็นต้น

หนังสือราชการหรือจดหมายราชการมีแบบฟอร์มดังนี้ คือ

(ขึ้นต้น) จดหมายของใคร มาถึงใคร ด้วย... (เนื้อความ)

(ลงท้าย) หนังสือเขียนวัน... เดือน... ขึ้นแรม...ปี...ศก...ศักราช...ถึงท้าว

อย่างต่อไปนี้

เปรียบเทียบแบบฟอร์มหนังสือออกพระจอมเมือง หนังสือออกญาไชยา และหนังสือออกพระวิสุทสุนทร

"หนังสือออกพระจอมเมืองศรีราชโกษา ออก
หลวงจันการาชยุภษัทร มาถึง เรฎกัฒมาศ
ด้วย กาบิคตนักกราเปราคัฒมาศ นำเอาสพะลำน
ึงเข้ามาซื้อชายยังท่าเมืองนครเนาวศรีมหาณคร
แดพฒหัวเจาทาน...บอกมาไทรราบในวันจันทร์
เดือนอายุแรมเก้าค่ำกาทรินีศก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 4)

"อักษรบวรวรรคตา ออกญาไชยาธิบดีศรี
 วรรณภาไชยภยพิริยบรกรรมภาหะออกญาทร
 เนาวศรีมหาฉกร มาถึงเรชอธิดมาศ คุ้มมี
 พระราชกำหนดออกมาไว้ในเมืองตราเนาวศรีมหา
 ฉกรในลักษพระราชกำหนดคนนั้นว่า... อักษรมา
 วันศุกร์เดือนอายุแรมสิบสามค่ำ รกา ตรีนศก" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 7)

"หนังสือออกพระวิสุทสุนทรราชทูต ออกหลวง
 กัลยาราชไมตรีอุปทูต ออกขุนศรีวิสารวาจาตรีทูต
 มาถึง ทานมูสุสิงแพ ผู้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่แห่งพระ
 มหากษัตริราชเจ้าลยเลกรัง คุ้มอัครโนทั้ง
 ปวงมาถึงฐานที่นี้... หนังสือมาวันพฤหัสบดี
 แรมสองค่ำเถาะนพศก ศักราช 2231" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

"หนังสือออกพระวิสุทสุนทรราชทูต ออกหลวง
 กัลยาราชไมตรีอุปทูตแลออกขุนศรีวิสารวาจาตรีทูต
 มาถึงมูสุลายซึ่งไต่บังคัมภมบันทฐ์ทั้งปวง คุ้มทาน
 สำแดงความยินดีแลนับถือ ใ้ให้สำเร็จการทั้งปวง
 ตามพระราชหฤทัยพระมหากษัตริราช เจ้าผู้เป็น
 เจ้าอัครโน... แลหนังสือเขียนที่เมืองกบ ในวัน
 พุธเดือนแปดแรมสองค่ำปีเถาะนพศก ศักราช 2231" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

ข. ท่านองเขียนเป็นแบบบรรยายโวหาร พุดตรงไปตรงมาตามเนื้อความ ไม่มี
 ความรู้สึกส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องของ ภาษาก็ตรงไปตรงมาไม่มีการตกแต่งให้ดูเป็นภาษาสูง
 คำที่แสดงความรู้สึกในใจแทบไม่มีเลย การนำคำที่มีความหมายใกล้เคียงมาซ้อนกันก็ไม่มีใน
 แต่ละประโยคจึงใจสั้นน้อยยให้กินความมาก เนื้อเรื่องที่พุดถึงก็พุดเป็นขอราชการที่เกี่ยว
 ไม่มีเรื่องส่วนตัว ไม่มีพุดความเข้าไปปนเลย กล่าวคือ เริ่มตนด้วยการเท่าความถึงเหตุที่
 ต้องเขียนหนังสือมาและไต่จัดการเรื่องนั้น ๆ ไปอย่างไรบ้าง แล้วสรุปความว่าต้องการอะไร

คู่มืออย่างหนังสือออกพระจอมเมืองศรีราชโกษาต่อไปนี้

1. หนังสือ (ออกพระจอมเมืองศรีราชโกษาออกหลวงจินคาราชยุภนัทร)
2. มาถึง (เรฎศีลมาศ) ควบ (กาปิตันกร่าเปราศีลมาศ) นำเอาสแพ
3. ลำนี้้งเข้ามาชื่อชายยังท่าเมือง (ครเนาวศรีมหานคร) แล(พน
4. หัวเจาทานออกญาไชยาทิบศิรีรณรงค์ไชยภยพิริยปรากฏมภา
5. หะทานออกญาตรเนาวศรีมหานคร) กให้เลี้ยงดู (กาปิตันกร่า
6. เปราศีลมาศ) แลดำรงมาทั้งปวง แลให้ (กาปิตันกร่าเปราศีลมาศ)
7. ชื่อชายเปนสุคว (ซึ่ง) จึงกอบแลริชานันดาไคแกพนหัวเจ้า
8. ทานแลริชานันดาไคแกพระหลวงหัวเมืองแลกรั้มการยตามทำเนียม
9. นันพนหัวเจาทาน กยกไว้แก (กาปิตันกร่าเปราศีลมาศ) แลพน
10. หัวเจาทานกให้แต่งสเบียงการอาหารกันกินในแก (การปิตัน
11. กร่าเปราศีลมาศ) แลดำรงทหารทั้งปวงเลาอนึ่งกิดจศทุก (กา
12. ปิตันกร่าเปราศีลมาศ) ซึ่งจปราถหนานันพนหัวเจาทานกให้พระหลวง
13. หัวเมืองสำเมรศการซึ่ง (กาปิตันกร่าเปราศีลมาศ) ปราถหนานันเสรค
14. ทุกปรการ (อนึ่ง) แผนคินเมืองครเนาวศรีมหานครแลแผนคินเมืองศีล
15. มาศใส่เปนแผนคินเคี้ยวแลแล ขอ (เรฎศีลมาศ) ให้ (กาปิตันกร่าเปรา
16. ศีลมาศ) แลลูกคาทั้งปวง ให้ไปมาซื้อขายยาไคชาค
17. บอกรมาให้ทราบ ในวันจันทร์เดือนอ้าย แรมเกาคำ รกาศรีนิศก

ค: ลักษณะและขนาดของประโยค จะเห็นได้ว่าเมื่อตัดส่วนที่เป็นชื่อ (ในวงเล็บ) ซึ่งมีความยาวพอ ๆ กับเนื้อเรื่องออกแล้ว จะเหลือแต่ส่วนที่เป็นใจความล้วน ๆ (ขีดเส้นใต้) ในส่วนใจความนี้ประกอบด้วยข้อความสั้น ๆ ไม่ใช้ศัพท์แสงยาก ๆ และพูดตรงประเด็นที่เคี้ยว คือในแต่ละประโยคนั้นเราไม่อาจย่อให้สั้นเข้าอีกได้

เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า หลักเกณฑ์การเขียนหนังสือราชการสมัยอยุธยาถึงสมัยปัจจุบันคล้ายกันคือมีแบบฟอร์มและกรไ ชภาษาอย่างไม่มี การ ตกแต่งควยถอยคำอันมีความหมายทางอารมณ์ พูดตรงประเด็นและพูดสั้น ๆ ง่าย ๆ จะต่างกันก็แต่ภาษาที่ใช้เป็นภาษาต่างสมัยกันเท่านั้น

7.3 ทำนองเขียนแบบการทูต

(ตัวอย่าง อานหนังสือออกพระวิสุทธิสุนทร ในภาคผนวก)

1. ลักษณะและเนื้อความเป็นรูปหนังสือราชการ เป็นจดหมายของออกพระวิสุทธิสุนทร ถึงเสนาบดีกรุงฝรั่งเศสฉบับหนึ่ง กับถึงผู้ควบคุมดูแลการค้าของฝรั่งเศสอีกฉบับหนึ่ง เป็นหนังสือติดต่อกับพระราชไมตรี เนื้อความเป็นเรื่องขมขื่นที่เขียนถึง ขมคนฝรั่งเศส ขมประเทศและขมภักดิ์โดยขมผานผู้เป็นตัวแทนของประเทศนั้น

2. ทำนองเขียน ในคานวิพิศุ แม้จะพูดในฐานะตัวแทนของประเทศ แต่ก็คล้ายเป็นเรื่องส่วนตัว แล้วจึงกล่าวธุระของประเทศแทรกไปควยเสมอ วิธีเขียนเป็นแบบกันเอง โวหารในเรื่องนี้ ขแบบพรรณนา คือเขียนแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตน เริ่มตนด้วยการกล่าวถึงบุญคุณของชาวฝรั่งเศสและเสนาบดีที่ให้ความสะดวกในการเดินทางกลับ และกล่าวถึงความสุขสบายและความติดอกติดใจสิ่งต่าง ๆ ในฝรั่งเศส ขมพระมหากษัตริย์และว่าจะเคารพนับถือพระมหากษัตริย์ฝรั่งเศสไม่ให้ออกกว่าชาวฝรั่งเศส แล้วจบควยขอให้เสนาบดีฝรั่งเศสมีความรักใคร่เมตตาตบต่อไป หนังสือเรื่องนี้จึงแสดงทั้งความยกย่อง ความรักใคร่เป็นไมตรี ความอ่อนน้อมต่อภักดิ์ ความระลึกในบุญคุณผู้ช่วยเหลือตน และปากเนื้อปากตัว

ในคานภาษา

ก. ภาษาง่าย ไม่ใช้ศัพท์แสง จะเห็นว่าในหนังสือทั้งสองฉบับนี้ไม่มีการแต่งศัพท์ให้ผิดแปลกไปจากภาษาธรรมดาสามัญ ทั้งไม่มีการนำเอาศัพท์บาลีสันสกฤตมาใช้ อย่างในสำนวนภาษาแบบสูง ศัพท์ที่ใช่แม่จะมีบ้างก็เป็นศัพท์ที่ใช่กันเป็นสามัญ เช่น สรรพอันวิเศษ สรรพอันตระการ บุญสมภาร เป็นต้น มีที่แปลกกว่าฉบับอื่นก็ตรงที่ ใช้สรรพนามว่า อัดโน ซึ่งไม่พบที่ใช่ที่อื่นเลย

ข. ประโยคยาว สาเหตุที่ทำให้ประโยคในหนังสือนี้ยาวก็เพราะมีส่วนขยายมากร ส่วนขยายนั้นบางทีก็เกี่ยวกับตัวบุคคลที่พูดถึง เช่น

"มาถึงทานมูสุสิง ศรัณ เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่แห่ง

พระมหากษัตริย์ราชเจ้าลุยเลกรัง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

"แลได้รับค่านับแลนับถือ แลเอาใจใส่พิทักษ์
รักษาแห่งชาวฝรั่ง เสดทั้งปวงซึ่งเข้าไปส่งอัทโน
ถึงกรุงศรีอยุธยา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้จะเห็นได้ว่า ประโยคยาว เพราะส่วนขยายความ
นอกจากนี้ยังใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาซ้อนกัน เพื่อย้ำความ เช่น

"แลได้รับค่านับแลนับถือ แลเอาใจใส่พิทักษ์
รักษาแห่งชาวฝรั่ง เสดทั้งปวง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

"สรรพอันตระการทั้งปวงนั้นอัทโนก็เรียกมา
ในความคิดพิจารณา เห็นละสิ่งละสิ่งควยยิบยิบ
ให้สบายใจ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

ค. การขยายความ ในหนังสือนี้มีวิธีพูดแบบขยายความอย่างหนึ่งคือ เมื่อพูดเรื่อง
หนึ่งขึ้นมาแล้วก่อนจะพูดอะไรเกี่ยวกับเรื่องนั้น ก็อธิบายขยายความเรื่องที่จะพูดเสียก่อน
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"แลอัทโนจำเป็นจะวาแกทานตามจริง
มิคิดเห็นความสนุกสบายในแผ่นดินนี้จะสนุกสบาย
เท่าหนึ่งคิดถึงยศศักดิ์แห่งพระมหากษัตริย์เจ้า
ผู้ใหญ่ อันหาผู้ใดจะแปลบุญสมภารให้สิ้นมิได้ ดู
หนึ่งพระมหากษัตริย์ราชผู้เป็นเจ้าแห่งอัทโน
ไคตรัสแต่ไคสองปีสามปีแล้ววาพระมหากษัตริย์เจ้า
กรุงฝรั่งนี้ เห็นล้มควนจะเป็นพระมหากษัตริย์
แก่พระมหากษัตริย์ทั้งปวงทั่วแควนเอรอบ แล
ความคิดทั้งปวงนี้มีไคออกจากบ้นญอัทโนจนเท่า
บัดนี้ เหตุซึ่งถึงวาไกลไปทุกวันทุกวันจะถึง เมือง
อัทโนแล เหนมีช้านานจะถึงทั้งนั้นก็ อัทโนยังคิด
ถึงบาน เมืองแควนอยหนึ่ง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

ข้อความที่เป็นส่วนขยายได้แก่ข้อความที่ขีดเส้นใต้ เป็นข้อความพรรณนา "ยศศักดิ์แห่งพระมหากษัตริย์"

"จะขอแก้ทานให้เอาทูลแก่พระมหากษัตริย์เจ้า
ผู้ใหญ่กว่าอันความนับถือแลนบนอบต่อพระมหากษัตริย์
เจ้าผู้ใหญ่กว่าอัตโนจสันชีวีตร อัตโนจรักษาไว้ในหัว
ใจให้มันคง มีให้แพแก่ความนับถือแลนบนอบยินดี
แห่งฝรั่งเสดทั้งปวง แลจอกษาทำให้ณะทุกคนใน
ความนบนอบนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

ประโยคนี้มีใจความคือ ออกพระวิสุทสุนทรจะรักษาความนับถือต่อพระมหากษัตริย์กว่าอัตโนจะสันชีวีตร แต่ขยายให้ยาวด้วยการขยายความ "รักษา" โดยให้ข้อความว่า "ไว้ในหัวใจให้มันคงมีให้แพแก่ความนับถือแลนบนอบยินดีแห่งชาวฝรั่งเสดทั้งปวง แลจอกษาทำให้ณะทุกคนในความนบนอบนั้น" กับส่วนที่เป็นกรรมคือ "อันความนับถือแลนบนอบต่อพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่กว่าอัตโนจสันชีวีตร" มีความยาวมากคือเป็นนามวลีขนาดยาว

"ประการหนึ่งแม่มิคิดเกรงกลัวว่าจะขาดความ
นบนอบแลความนับถือแห่งพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่
จะขอแก้ทานให้เอาทูลแก่พระมหากษัตริย์เจ้าผู้ใหญ่" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

ข้อความที่ขีดเส้นใต้ในประโยคนี้เพิ่มเข้ามาเป็นเงื่อนไขของข้อความที่ตามมา ซึ่งเป็นจุดหมายของการพูด

เนื่องจากวิธีเขียนหนังสือนี้ประกอบด้วยส่วนขยายความยาว ๆ ดังกล่าวแทบทุกประโยค มิได้พูดตรงไปตรงมาในประเด็น จึงทำให้ข้อความที่พูดแต่ละประเด็นมีความยาวมาก ถ้าวานในคานขอเท็จจริงก็เป็นการใช้คำมากโตความนอบ แต่ถ้าวานในคานอารมณ์ความรู้สึก ส่วนขยายเหล่านี้เองที่ทำให้หนังสือนี้น่าฟังทั้ง ๆ ที่ประเด็นที่จะพูดก็มีแต่ความระลึกถึงบุญคุณ

บุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวในหนังสือ ความสำคัญของการใช้ภาษาประเภทนี้จึงอยู่ที่การ เราอารมณ์ใหญ่ฟังเกิดความรู้สึกพอใจ อาจกล่าวได้ว่าความยาวของข้อความทำให้ลีลาของภาษาเนิบนามไม่รีบร้อน และตั้งใจพูดทุกสิ่งที่รู้สึก ไม่น่าทวนเหมือนไม่เต็มใจพูด

ง. การ เราอารมณ์ ที่ว่าการใช้ภาษาในหนังสือนี้เป็นการใช้ภาษาประเภทเราอารมณ์ จะสังเกตได้ตั้งแต่วิธีพูด คือพูดถึงเรื่องของตนเองแต่น้อย และพูดถึงส่วนดีของผู้ฟัง เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกพอใจ พูดถึงแต่คนที่อยู่ใกล้ตัวคือชาวฝรั่งเศสที่ไปส่งว่าดีอย่างไร พูดถึงความกรุณาของ "มูสซิงแพร" แล้วพูดถึงของดี ๆ และความตลกอกตลกใจที่ผู้เขียนมีต่อสิ่งเหล่านั้น จนในที่สุดพูดถึงกษัตริย์ฝรั่งเศสด้วยความเคารพนบอบและสรรเสริญบุญบารมี แล้วแสดงความเดบนอมตอมูสซิงแพร โดยขอให้น้ำใจดีต่อตนตลอดไป นอกจากวิธีพูดแล้ว คำที่ผู้ฟังยังใช้คำประเภทยอมนี่ (Colored word) เป็นคำที่ล้วนมีความหมายในทางนบอบและสรรเสริญ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางใจที่ค้ำหึงสั้น เช่น คำและความต่อไปนี้คือ คำนับนับถือ เอาใจใส่ มีน้ำใจชื่นชม ยินดี คุณ ความสุขมีรูหาย สรรพอันวิเศษ สรรพอันตระการ นบอบ เป็นต้น

นอกจากวิธีพูดและการใช้คำยอมนี่ดังกล่าวแล้ว ยังมีวิธีเราอารมณ์ผู้ฟังโดยใช้ศิลปะทางภาษาอย่างที่เรียกว่า Paradox คือใช้ "ความขัดแย้งที่เป็นไปได้" มาพูดโดยยกเอาข้อเท็จจริงซึ่งเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนาขึ้นตั้งแล้วเอาสภาพจิตที่รู้สึกสะอึกส่ายหรือยินดีต่อสิ่งเหล่านั้นเข้าเทียบแล้วอาจเหตุผลที่ทำให้รู้สึกเช่นนั้น เช่น

ทางไกลแต่สบาย

"แต่ได้รับคำนับแลนับถือ แลเอาใจใส่พิทักษ์รักษา
แห่งชาวฝรั่งเศสคั่งปรวง ซึ่งเข้าไปส่งอัครโนถึงกรุง
ศรีอยุธยา นั้น จึงในท่าทางอันมาไกลนั้น มิได้มีความ
ทุกแลมีความสนุกลสบายอยู่มิไคขาด"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 17)

เกือบจะถึง เมืองแต่คิดถึงน้อย

"เทศน์ถึงว่าไกลไปทุกวันทุกวันจ ถึงเมืองอันโน
แลเห็นมีขามีนานจถึงทั้งนั้นก็ อันโนยังคิดถึงบ้านเมือง

แต่นอยนึ่ง"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 17)

การพูดแบบนี้เป็นการนำเอาสิ่งที่ไม่อาจจะจริงมาพูดให้เห็นจริงได้ แมผู้ฟังจะรู้ว่า เป็นคำสรรเสริญเยินยอ แต่ก็คงพอใจ เพราะมีความรู้สึกเป็นไมตรีอยู่แล้ว เป็นความพอใจที่คิดปะในการพูดของผู้พูด

จ. การใช้คำว่า "แฉ" เชื่อมความให้สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน การเล่าความยาว ๆ ในหนังสือนี้ใช้ แฉ เป็นคำเชื่อม หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าใช้ แฉ เป็นคำขึ้นต้นขอความที่ตอ้งการพูดให้ติดต่อกัน โดยไม่ถือว่าการใช้คำซ้ำ ๆ กันเช่นนั้นเป็นการใช้คำฟุ่มเฟือย ไม่รู้จักประหยัดคำทำให้หนา เบื่อแต่ประการใด และคงจะเห็นว่าเป็นการทำให้ความต่อเนื่องกันไม่ขาดทวนอีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"ควยบุญคุณของท่านมีแก้อัตโนเมื่ออยู่ณกรุงฝรั่งเศส แลอัตโนยังรับคุณของท่านอยู่จนเทาทุกวันนี้ ถึงว่า ทาทานั้นมิสควกกคือ อัตโนก็มีใครเป็นทุกเลย แล ความสุกนั้นก็มีรู้หายเลยควยอัตโนมีอันจะคิดถึง สรรพอันวิเสศซึ่งใดพบใดเห็นณกรุงฝรั่งเศส แลเมื่อยัง อยู่ณกรุงฝรั่งเศส แลสรรพอันวิเสศนั้นกกลุ่มอยู่ แลสิ่ง ลสิ่งนั้นก็ชักชวนนำใจให้ไปข้างโนนบางข้างนี้บาง ใหร่า คานใจอยู่นอยนึ่ง แล บัดนี้มีวันคืนอันเปลาอายุ

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 17)

"เมื่อแลท่านรู้ว่าอัตโนทั้งปวงมาถึงถารณทอนี่เป็นสุข เป็นสุขสนุกสบายอยู่ แลอันมานี่เสมอใจนึ่ง แลเห็น วายังสามเดือนจิตใจไปถึงพระมหากษัตริราชิราชู เปนเจ้า แลจะใดเอาแจ้งให้ละเอียดว่า ท่านเอา ใจใส่ช่วยในราชการแห่งพระมหากษัตริราชิราช แล เชื้ออยู่ว่าท่านมีน้ำใจรอนรนช่วยทำการทั้งปวง แล เห็นป็นาทานจงเสร็จเรื่องบันนาการอันเหลืออยู่นั้นเขา

ไปตามพระมหากระษัตราเจ้าทองประสงนั้น แล
 อัครโขนขอโหวตช่วยเร่งรัดครูอันสั่งสอนเด็กซึ่ง
 อยู่เรียนนั้นให้รู้สันตติ จักกลับไปยังกรุง
 ศรีอยุธยาอันพระมหากระษัตราธิราชเจ้าทองพระ
 ราชประสงนั้น แลอัครโขนขอแก่พระเพนเจ้าโหวต
 รุงช่วยทานให้มีบุญให้จำเรณูสืบไป แลหนังสือนี้
 เขียนณเมืองกาบ ในวันพฤหัสบดีแรมสองค่ำ
 ปีเถาะนพศก สักราช 2231"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

ควยเหตุดังกล่าวมาแล้วนี้จึงกล่าวไควว่า ท่านองเขียนในหนังสือดังกล่าวเป็นแบบ
 พรรณนาโดยแท้

7.4 ท่านองเขียนแบบเทศน์

(ตัวอย่าง อานพระราชปจณาของสมเด็จพระเพทราชา ในภาคผนวก)

ลักษณะภาษาที่เรียกว่าท่านองเขียนแบบเทศน์นี้ ไซ้กับเนื้อความที่เป็นเรื่องท่านอง
 สั่งสอนหรืออรรถาธิบาย และเรื่องที่ท่องอรรถาธิบายกันมักเป็นเรื่องธรรมะ คั้งนั้นจึงมี
 อิทธิพลของภาษาบาลีเข้ามาเกี่ยวข้องของอยู่มากในคานภาษา จนแทบจะเรียกชื่อสำนวนชนิดนี้
 ไควว่า เป็นท่านองเขียนแบบบาลีที่เคียว บางครั้งก็นิยมยกคานภาษาบาลีขึ้นตั้ง แลแปลและ
 ไหวอรรถาธิบายโดยเลือกสรรถอยคำมาประกอบกันให้ฟังไพเราะ หรือบางครั้งก็มีสัมผัสควย
 ถอยคำที่ ไซ้มีคำศัพท์ภาษาบาลีปนอยู่มาก ศัพท์เหล่านี้อาจถือไควว่าเป็นคำทับศัพท์ภาษาบาลี
 ศัพท์เหล่านี้บางคำยังคง ไซ้ในความหมายทางศาสนาตามเดิม บางคำนำมา ไซ้ในภาษาทั่ว
 ไปแล้วเปลี่ยนแปลงความหมายไปก็มี ท่านองเขียนชนิดที่ประกอบภาษาบาลีดังกล่าวนี้ อาจ
 เรียกไควอีกอย่างหนึ่งว่า ท่านองเขียน มีคำบาลีประดับ ซึ่งคงจะเรียกกันต่อมาว่าท่านอง
 เขียนรอยแก้ว คือเลือกสรรคำที่มีความงดงามไพเราะมารอยเรียงเข้าด้วยกันเหมือนกับการ
 นำแก้วสีต่าง ๆ มารอยเข้าด้วยกันฉะนั้น และสำนวนรอยแก้วนี้ถ้ามีสัมผัสคล้องจองกันระหว่าง
 วรรคก็กลายเป็นรายยาวไป รอยแก้วตามความหมายนี้จึงแควกรอยแก้วตามความหมายนี้

ปัจจุบัน ในที่นี้จะเรียกท่านองเขียนรอยแก้ว (ตามความหมายนัยแคบ) ที่ใช้เขียนเรื่อง
ท่านองสั่งสอนนี้ว่าท่านองเขียนแบบเทศน์ ท่านองเขียนแบบเทศน์หรือท่านองเขียนรอยแก้ว
(ตามความหมายนัยแคบ) มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

ก. การทับศัพท์ภาษาบาลี เนื่องจากพุทธศาสนาเป็นศาสนาซึ่งไทยรับมาจาก
ต่างประเทศ แนวความคิดในพุทธศาสนาจึงมีใช้ของไทย ทั้งพุทธศาสนายังพูดถึงสิ่งที่เป็น
นามธรรมอยู่มาก อันเป็นสิ่งที่สูงกว่าความคิดของสามัญชน ซึ่งมักคิดในสิ่งที่เป็นรูปธรรม คือ
ทราบใดควยผัสสะ เมื่อความคิดดังกล่าวไม่มีอยู่ คนไทยเราก็ไม่มีภาษาหรือคำที่จะใช้แทน
ความคิดนั้น อีกประการหนึ่งอาจถือว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ไม่ควรที่จะ
เปลี่ยนแปลงศัพท์ หรือแม้จะเปลี่ยนก็คงทำได้ยากกว่าการทับศัพท์เดิมมาใช้ ดังนั้นแม้ภาษา
บาลีจะเป็นคนละตระกูลกับภาษาไทย มีวิธีประกอบรูปคำต่างกับภาษาไทยเราก็ยังทับศัพท์
ภาษาบาลีโดยผ่านทางพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"อันว่าค้นหาอันปรารถนาจะ**ไ้**บังเกิด**ปัญญา**ขันธสี่
ไป นั้นชื่อสมุทฺทยอริยสัจ อันว่าค้นหากับ**มิได้**บังเกิดสี่
ไปชื่อนิโรธอริยสัจ อันว่าปฏิบัติเพื่อจะ**ให้**ค้นหาอัน
ชื่อสมุทฺทยสัจนั้นดับ แล**มิได้**บังเกิดสี่ไปกว่านั้น ปฏิบัติ
นั้นชื่อมรรค อริยสัจ แล**ปัญญา**อัน**รู้จักอริยสัจทั้ง 4
ดังนี้ชื่อสัมมาทิฐิ อันว่าสักกายทิฐิถือว่า**ปัญญา**ขันธนี้
เป็นตัวเป็นตน เป็น**อหัง**มมัง ดังนี้ชื่อวามิจนาทิฐิ
แล**ทานจง**ชำระสัมมาทิฐิอัน**เลง**เห็น**ปัญญา**ขันธว่าเป็น
กองทุกขสิ่งเดียว เทียง**เทา**หา**ตัว**หา**ตน**หา**อหัง**มมังมิได้
ใน**ปัจจุบัน**นี้ ครั้น**ทาน**ชำระสัมมาทิฐินี้**ให้**บริสุทธิ์
ให้**วามิจนา**ทิฐิบังเกิด**ได้**กว่านั้น ก็ได้ชื่อว่าชำระ**องค์**
มรรคอันเป็น**ประณม** เป็น**ทาง**พระ**อนุพาณ**ประการหนึ่ง
แล **ทาน**จงชำระสัมมาสังกับ**ปะ**ให้**บริสุทธิ์**ช้อย่าให้มี**

มีจิตสำนึกยับยั้งเกิดได้ ทานจงชำระสัมมาวาจาให้
บริสุทธิ์อย่าให้มีมิจฉวาจาบังเกิดได้ ทานจงชำระ
สัมมาภิมันโตให้บริสุทธิ์ อย่าให้มีมิจฉาภิมันโตบัง
เกิดได้ ทานจงชำระสัมมาอาชีโวให้บริสุทธิ์ อย่าให้มี
มิจฉาอาชีโวบังเกิดได้"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 40-41)

"ซึ่งว่าอย่าให้อาหารนั้นคืออย่าให้จิตรยินดีต่ออา
หาร 4 ประการ คือ กวัฏการาหาร 1 ผัสสาหาร 1
มนโสนัญเจตนาหาร 1 อันวากวัฏการาหาร นั้น นำมา
ซึ่งรูปมีโอชาเป็นคำรบ 8 อันวามผัสสาหาร นั้น นำมาซึ่ง
เวทนาทั้งสาม อันวามโนสนัญเจตนาหาร นั้น นำมาซึ่ง
ปฏิสนธิในภพทั้งสาม"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

"อันวามผัสสาหาร นั้นก่อประกวดยุคฺคฺมนโภย คือ
สภาวะแห่งอารมณ์ทั้ง 6 รูปารมณ อันมาถูกตองจักขุ
ทวาร นั้นก็คือ สัททวารมณ อันมาถูกตองโสตทวาร นั้น
ก็คือ คันธารมณ อันมาถูกตองฆานทวาร นั้นก็คือ
รสารมณ อันมาถูกตองชีวาทวาร นั้นก็คือ โณฏฐัพ-
พารมณ อันมาถูกตองกายทวาร นั้นก็คือ ธรรมารมณ อัน
มาถูกตองมโนทวาร นั้นก็คือ อารมณ์ทั้ง 6 นี้ ถ้าเป็นอนิฏ-
ฐารมณ อันชั่วอันถอยอันมิถูกถึงพึงใจ แลมาถูกตองทวาร
ทั้ง 6 นั้นก็คือ โทมนัสเวทนา ก็บังเกิด แลโทมนัสเวทนา
นั้นให้คับแค้นเสียบแทงจิตนั้นให้ลำบากคุดเป็นอันกำทราบ
อันชุกควายาพิษ แลมาถูกตองเสียบแทงในหทัยวัตถุ
ฉนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42-43)

"เหตุว่าผัสโสนั้นเป็นปัจจัยแก่เวทนา เวทนา
เป็นปัจจัยแก่คันหา คันหาเป็นปัจจัยแก่อุปาทาน
อุปาทานเป็นปัจจัยแก่ภวะ ภวะเป็นปัจจัยแก่ชาติ
ชาติเป็นปัจจัยแก่ชรามรณ โสภปริ เวททุกข โถมนัส
อุปายาส ก็ยังเกิดเป็นกองทุกขอยู่ในสงสาร เหตุ
ยिनคือผัสสานารนั้นแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 43)

"อันวามโนสสิญเจตนาหารนั้น กอประควยอุป-
บัติภย อันจะชักไปให้ยังเกิดในภพทั้ง 3 คือ
กามภพ รูปภพ อรูปภพ อันวามโนสสิญเจตนาหาร
คืออปญญาภิสงขารนั้น ก็ชักไปให้ยังเกิดในอบาย
ทั้ง 4 อันวามโนสสิญเจตนาหารอันเป็นกามาพจร-
บญญาภิสงขาร แลชักไปให้ยังเกิดในกามสุติภพ
อันวามโนสสิญเจตนาหารคือรูปาพจรบญญาภิสงขาร
ก็ชักไปให้ยังเกิดในรูปภพ อันวามโนสสิญเจตนาหาร
คืออรูปาพจรอเนญขาภิสงขาร ก็ชักไปให้ยังเกิดใน
อรูปภพนั้น

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 43)

ศัพท์บาลีที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้นนี้ เป็นศัพท์เฉพาะที่ใช้ในพุททศาสานาทั้งสิ้น
ศัพท์บาลีนี้ นอกจากที่เป็นศัพท์ทางพุททศาสานาแลว บางครั้งเรายังนำศัพท์ทัวไปมาใชดวย
ทั้งที่เรามีคำไทยใชอยู่แลว ซึ่งอาจใชเพื่อใหรูสีกวาเป็นภาษาสำนวนเทศน์ก็เป็นได้ เช่นใช
คำวา มรรคา แทนคำวา ทาง บรุษแทนคำวา ชาย มรนภย แทนคำวา คาย ราครี แทน
คำวา กลางคิน สเรษรูธิคา แทนคำวา ลูกสาว สเรษรู นที่แทนคำวา แมนำ เป็นตน คังคำ
อยางตอไปนี้

"ครันไปถึงทามกลาง มรรคาก็จะคลอคมุตรนั้น"

"แลงอสรพิษ คำวา นี้ก็คลอคมุตรนั้น แกจอมปลวกก็คอค
อามบรุษมุนัน ๆ ก็คลมงถึงมรนภย ในที่นั้น"

"ดมพายุแลฝนก็ตกลงในราตรีนั้น แลเสพรฐีธิดา
นั้นจึงเอาทารกทั้งสองนั้นนอนไว้ในใต้ออก"

"จึงอุ้มทารกอันประสูติใหม่ แลมีพรรณดั่งหินเอนั้น"

"ดูน้อยนี้เหยี่ยวก็พาไปแลดูก็ใหญ่ก็จมลงในนที" (ประชุมจดหมายเหตุ น. 39)

ข. ส่วนวนเท่าที่ปรากฏ ในทำนองเขียนแบบเทศน์มีส่วนที่นิยมใช้แต่ไม่มีใคร
ปรากฏในทำนองเขียนแบบอื่นอยู่เป็นจำนวนมาก จนทำให้สงสัยว่าอาจเป็นส่วนแปล
มาจากภาษาบาลีก็ได้ แต่เนื่องจากไทยรับมาใช้ในภาษาไทย จึงถือว่าเป็นส่วนไทย ดัง
ตัวอย่าง เช่น

กามคุณ ใซ้กับกริยา บริโภค (หมายถึง "หาความสุขทางผัสสะ")

"แพศยานั้นหับประตูไว้แล้ว ก็ได้โลมควย
มารยาสตร์อันมีประการต่าง ๆ เพื่อจะให้เป็น
คฤหัสถ์ แลจะใ้บริโภคกามคุณ"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 42)

กามคุณ ใซ้กับกริยาวลี¹ ยินดีใน (หมายถึง "พอใจในความสุขทางผัสสะ")

"พระมหาเถรนั้นมีสมภารบริบูรณ์แล้ว ก็มี
ไต่ยินดีในกามคุณนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 42)

"ให้กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตอัน
เป็นวิสัยแห่งโลโก อันยินดีในกามคุณทั้ง 5 ประ
การนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 51)

¹ ดูคำอธิบายใน Vichin Panupong, Inter-Sentence Relations in Modern Conversational Thai, (Bangkok: Siam Society, 1970.) p. 44.

นฤพาน ไซ้เป็นกรรมของกริยาวดี "กระทำให้แจ้ง" (หมายถึง "บรรลุนิพพาน")

"และจะเจริญภาวนาให้ไคว้บัสสนาปัญญาสืบ
ประการแลมรรคญาณผลญาณ อันจักกระทำ
นฤพานให้แจ้งนั้น" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

สิ่งที่เป็นธรรมชั้นสูง ไซ้กับกริยา เจริญ
"และจะเจริญภาวนาให้ไคว้บัสสนาปัญญา
สืบประการแลมรรคญาณ ผลญาณ" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 49)

"และท่านทั้งหลายจงเจริญอินทรีย์ธรรม
5 ประการ ให้บังเกิด ให้เจริญในสันดาน" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 49)

"อันว่าโยคาวจรผู้ปราถนาพ้นจากวัฏ
สงสารก็พึงเจริญวิบัสสนากรรมฐานให้ไคว้
นิพพานปัญญาญาณ" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 46)

สมภาร ไซ้กับกริยาวดี มีบริบูรณ์แล้ว
"พระมหาเถรนั้นมีสมภารบริบูรณ์แล้ว
ก็มีไคว้ยินดีในกามคุณนั้น" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

มีปรกติ + กริยา
"ถ้าท่านทั้งหลายไคว้กัลยาณมิตร เป็นกุศล
อันก่อประควญปัญญาแลมีปรกติอยู่เป็นสุขอันดี" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 45)

"อันว่าบุทคลผู้ใดแลมีปรกติท่องเที่ยวไป
ควยคนพาลนั้น อันว่าบุทคลหมุนนั้นก็จะบังเกิด
ทุกขโสกาครุสิ้นกาลชานาน" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 45)

มิตร, คน ใซ้กับกริยา สรองเสพ (แปลว่า "คม")

"ท่านทั้งหลายจงสรองเสพซึ่งกัณยานมิตรอันมี
เพียร และมีปัญญา" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 45)

"โยคาวจรอันปราดนาข้ามสงสารให้ถึงนฤพาน
นั้นอย่าใคสรองเสพควยคนอันคค" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 45)

ทุกข ใซ้กับกริยา ทำถึงซึ่งที่สุด หรือกระทำใถึงซึ่งที่สุด (หมายถึงพ้นจาก)
"นักปราชญ์นั้นก็จะกระทำถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข
จะถึงนฤพานอันอุดม" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 44)

"นักปราชก็จะกระทำใถึงซึ่งที่สุดทุกข
ก็จะถึงนฤพานอันอุดมในชาติเป็นปัจจุบันนี้แล" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 44)

กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ใซ้กับกริยากระทำ
"อันว่าโลโกนั้นยังเกิดในทวารทั้งหกแห่ง
สัตว์ทั้งหลายแล้วก็ครอบงำข่มเหงสั่งสอนสัตว์
ทั้งหลายใให้กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 51)

มีประการต่าง ๆ ใซ้แทน ต่าง ๆ
"แพศยานั้นทั้ประทุไ่วแล้ว ก็เล่าใสมควย
มารยาสตร์อันมีประการต่าง ๆ" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

"วิญญาณาหารนำมาซึ่งปฏิสนธิใภยอันเป็นที่
สกุ่ตกใใจลัวยังนักหนาและก่อประควยทุกขเวท
นามีประการต่าง ๆ" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 44)

ส่วนที่^๑เกิดจากการอธิบายนามธรรมโดยอาศัยคำเกี่ยวกับรูปธรรม เช่น
 ประหาร ใจกับ สังโยชน์

"และท่านทั้งหลายจงเจริญอินทรีย์ธรรม
 5 ประการ ใ^๒ห้บังเกิด ใ^๓ห้เจริญในสันดาน
 เพื่อจะใ^๔ห้บังเกิดอรรถมรรคญาณเพื่อจะ
 ประหารสังโยชน์ 5 ประการนี้เสียให้ขาด" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 49)

จะเห็นได้ว่า กรรมของกริยา ประหาร ซึ่งปกติควรเป็นรูปธรรม แต่อาจเป็นเพราะ
 ไม่มีคำใ^๕ห้จึงนำมาใ^๖ห้กับนามธรรมคือสังโยชน์ด้วย

"โยคาวจรอันปราถนาข้ามสงสารใ^๗ห้ถึง
 นฤพานนั้นอย่าใ^๘ห้สรองเสพรด้วยคนอันคด" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 45)

กริยา ข้าม ใ^๙ห้กับสิ่งซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรค เช่น ขอนไม้ แม่น้ำ เป็นต้น แต่นำมา
 ใ^{๑๐}ห้กับ สงสาร ซึ่งเป็นนามธรรม และ กริยา ถึง ซึ่งใ^{๑๑}ห้กับสถานที่ ก็นำมาใ^{๑๒}ห้กับ นฤพาน
 ซึ่งไม่เกี่ยวกับสถานที่

"อันว่าธรรมเป็นอกุศลทั้งหลายหมู่ใด แล
 บังเกิดในทวารทั้งหกแห่งภิกษุรูปนั้น อันว่า
 ธรรมอันเป็นอกุศลทั้งหลายหมู่นั้น ตั้งอยู่ภายใน
 ในสันดานแห่งภิกษุรูปนั้น พระตถาคตตรัสเทศ-
 นาชื่อว่า เป็นลูกศิษย์แห่งภิกษุรูปนั้น เหตุว่า
 ธรรมเป็นอกุศลทั้งหลายหมู่นั้นตั้งอยู่ในสันดาน
 แห่งภิกษุรูปนั้นประการหนึ่ง พระตถาคตตรัส
 เทศนาธรรมอันเป็นอกุศลทั้งหลายหมู่นั้น ไ^{๑๓}ห้ชื่อว่า
 ว่าเป็นครู เป็นอาจารย์ครอบงำข่มเหงสั่งสอน
 ภิกษุรูปนั้น ใ^{๑๔}ห้กระทำผิดกรรมนั้นแล" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 51)

กริยา ตั้ง ปกติ ใชกับสิ่งที่กินที่ คือ วัตถุ ในที่นี้ นำมา ใชกับ อกุศลธรรม และที่ตั้งของ อกุศลธรรมก็ยังเป็นนามธรรมอีกคือ "ในสันดาน" คำกริยา ตั้ง ที่นำมา ใชกับนามธรรมเช่น นี้ในสมัยปัจจุบันคงมี ใชกับคำอื่นอีก เช่น ตั้งใจ ตั้งเกณฑ์ เป็นต้น

"อันว่าโยคาวจรผู้นั้นก็พึงเจริญวิปัสณากรรม ฐานแล เผา เสียซึ่งกิเลสธรรม เป็นสังโยชน์ 3 ประการ คือ ทุฏฐิสังโยชน์ วิจิกิจฉาสังโยชน์ สลพิตตปรามาสสังโยชน์ ให้ ไหม้ เสียด้วยเพลิงคือ โสคาปัตติมรรคญาณ แล้วก็จะ ไค้ ตั้งอยู่ใน โสคา- ปัตติผล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 47)

เผา ใชกับนามธรรมคือ กิเลสธรรม และ ไค้ ตั้งอยู่ใน โสคาปัตติผล ซึ่งเป็นนามธรรม แทนสิ่งที่กินที่หรือสถานที่

"อันว่าคัมภีร์อัน ไหล ไปในอารมณ์ทั้ง 6 นั้น มีรูปารมณเป็นอาทิ นั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 48)

กริยา ไหล ปกติ ใชกับของเหลวซึ่งเป็นวัตถุแต่นำมา ใชกับนามธรรม คือ คัมภีร์ และที่ ไหล เข้าไปคืออารมณ์ ซึ่งเป็นนามธรรมเช่นกัน

"ท่านจงอย่า ผูก จิตรไว้ ในสังขารธรรมคือ ปัญจันช"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 49)

กริยา ผูก ปกติ ใชกับวัตถุ แต่ในที่นี้ นำมา ใชกับ จิตร และสถานที่ที่ ผูก ไว้คือ สังขารธรรม ซึ่งเป็นนามธรรม

นอกจากสำนวนที่เกิดจากการนำคำที่เคย ใชกับรูปธรรมมาช่วยอธิบายนามธรรมดังนี้ แล้ว ยังมี การเปรียบเทียบซึ่งเป็นวิธี ใชภาษาเชิงอธิบายอีกแบบหนึ่ง ดังจะกล่าวถึงต่อไป

ค. ประโยค ทำนองเขียนแบบเทศน์ประกอบด้วยประโยคขนาดยาวซึ่งในแต่ละประโยคประกอบด้วยประโยคเล็ก ๆ หลายประโยค เชื่อมติดต่อกันด้วยคำเชื่อมชนิดต่าง ๆ การเชื่อมประโยคด้วยคำเชื่อมนี้ทำให้ประโยคใหญ่แต่ละประโยคมีขนาดยาว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"แล้วอาตมาภาพพิจารณาตามกิจคือโลกเป็นโลกโหวหาร ก็จะเป็นอันหาแกนสารหาประโยชน์มิได้ ด้วยอาตมาภาพได้รับพระราชเสาวนีย์ว่า ทุกวันนี้เสียบึงข้าพระเจ้าบรมทุกสำเภาพอเลี้ยงอาตมาไปกว่าจะถึงฝั่งปากโพนแล้ว ด้วยยากแต่ทนหนแลนายเขม เหตุคั้งนี้อาตมาภาพจะขอพระราชทานพิจารณาอรรถแห่งปฐมณันตามพุทธุฎกาสมเด็จพระสรรเพชญ์เจ้าศรีสเทศนานันถวาย จึงจะเป็นทนหนแลนายเขมผู้หมั้นสันต์คดลาคอาจสามารถ เพื่อจะนำสำเภาเมตราคือบวรอาตมา มาพระองค์ผู้ประเสริฐให้เสด็จพระราชดำเนินข้ามสมุทรสาครอรรมพลงสาร คือจตุรโอมทั้ง 4 ประการ อันมีนามบัญญัติคือ กาโมโฆ ภโวโฆ ภูโฆ โฆ อวิช โฆ

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 35)

และ...ก็ เป็นคำเชื่อมประโยค เชื่อมประโยค "อาตมาภาพพิจารณาตามกิจคือโลกเป็นโลกโหวหาร" กับประโยค "จะเป็นอันหาแกนสารหาประโยชน์มิได้"

ด้วย... เหตุคั้งนี้ เป็นคำเชื่อมประโยค เชื่อมประโยค "อาตมาภาพได้รับพระราชเสาวนีย์" กับประโยค "อาตมาภาพจะขอพระราชทานพิจารณาอรรถแห่งปฐมณันตามพุทธุฎกาสมเด็จพระสรรเพชญ์เจ้าศรีสเทศนานันถวาย"

ควย เป็นคำเชื่อมประโยค มีความหมายเท่ากับ "แต่" เชื่อมประโยค "ทุกวันนี้
เสปียงข้าพระเจ้าบรรทุกสำเภาพอเลี้ยงอาตมาไปกว่าจะถึงฝั่งปากโพนแล้ว" กับประโยค
"ยากแค้นหนแลนายเขม"

จึง เป็นคำเชื่อมประโยค เชื่อมประโยค "อาตมาภพ... เทศน้านั้นถวาย"
กับประโยค "จะเปนตนหนแลนายเขม... อวิซี โชโฆ"

เพื่อจะ เป็นคำเชื่อมประโยค "จะเป็นตนหน... สามารถ" กับประโยค "นำสำ-
เภาเกตราคือ... อวิซี โชโฆ"

คือ เป็นคำเชื่อมนาม สำเภาเกตรา - บวรอาตมาพระองค์ผู้ประเสริฐ

ให้ เป็นคำเชื่อมกริยา นำ - เสด็จ

อัน เป็นคำเชื่อมสัมพันธ์ เชื่อม "จตุรโฆฆทั้ง 4 ประการ" กับ "มีนามบัญญัติ...
อวิซี โชโฆ"

"อันว่ากอประทวยวัตรปฏิบัติอันให้เกิดทุกข์
ลำบากแก้อาตมานั้น คือวัตรปฏิบัติแห่งเคียรดี
นิครณัฐทั้งหลายมิได้เป็นวัตรปฏิบัติแห่งพระอรีย-
เจ้าทั้งหลาย แลกอประทวยหาประโยชน์มิได้นี้
ก็เป็นทางใหญ่ทางยาวยิ่งนักหนานอันหนึ่ง เหตุว่า
บุคคลผู้ปฏิบัติคตินั้นก็จะเที่ยวตายเที่ยวเกิด เวียน
วายอยู่ในวัฏสงสารหากาลที่จะถึงที่สุดมิได้จุบ-
คณผู้เที่ยวจรไปในทางอันใหญ่ยาว แลหากาลที่
จะถึงที่สุดมิได้นั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 36)

อันว่า... ก็ เป็นคำเชื่อมประโยค "กอประทวย... หาประโยชน์มิได้นี้" กับประ-
โยค "เป็นทางใหญ่ทางยาวยิ่งนักหนานอันหนึ่ง"

อัน เป็นคำเชื่อมสัมพัทธ์ เชื่อม "วัตรปฏิบัติ" กับ "ให้เกิดทุกข์ลำบากแก่อาตมานั้น"

เหตฺวา... ก็ เป็นคำเชื่อมประโยค "บุคคลปฏิบัติคนนั้น" กับประโยค "จะเที่ยวตายเที่ยวเกิด... แลหากาลที่จะถึงที่สุคติคนนั้น"

ผู้ เป็นคำเชื่อมสัมพัทธ์ เชื่อม "บุคคล" กับ "ปฏิบัติ" "บุคคล" กับ "เที่ยวจรไปในทางอันใหญ่ยาว"

แล เชื่อมประโยค "คฺุจบุคคล...ทางอันใหญ่ยาว" กับประโยค "หากาลที่จะถึงที่สุคติคนนั้น"

จะเห็นได้ว่าคำเชื่อมต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ข้อความสัมพันธ์กันและทำให้ประโยคติดต่อกันเป็นข้อความยาว ๆ ข้อความเกี่ยว ทำให้ทำนองเขียนแบบเทศน์มีลีลาเชิงซา นอก จากคำเชื่อมต่าง ๆ แล ความยาวของประโยคยังเนื่องมาจากการใช้ส่วนขยาย และการซ้อนคำควย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"จึงมีพุทฺฐีกาตรสวาคูกรปติจรธา แปลว่าทาน
ผู้มีอาจารย์คือหิริโอตฺปปอนตฺกเสยฺ เหตฺวานุนฺจนา
หมันนปราศจากอาตมาจึงเรียกปติจรธา" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 40)

ข้อความที่ขีดเส้นใต้ทั้งหมดเป็นส่วนขยายของ "ปติจรธา" เป็นคำอธิบายความหมายของคำดังกล่าว

"อันกล่าวคือพระปัญญา อันตรัสรู้พระจตุราริย
สังขรรณ 4 ประการ อันเป็นนาวายานอันล้ำเลิศ
ประเสริฐ ยิ่งกว่านาวายานทั้งปวงอันมีในโลกนี้" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 36)

"ถ้าเป็นอนิฏฐารมณอันชั่วอันถอยอันมิถุกถึงพึง
ใจตาแลอารมณ์ทั้ง 6 นั้นเป็นอนิฏฐารมณอันงามอัน
ก็เป็นที่ถูกเนื้อพึงใจ" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 43)

"แม้นบรีโภคโภชนาหารอันประณีตนั้นก็คือยา
 ฟิงยินคี่ในรสคัมหาบัง เกิดก็ฟิงบรีโภคควยปัญญา
 อันพิจารณา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

"อันวานักปราชญ์ผู้มีปัญญาจะปราธนาให้พบ
 จากสงสาร"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

"แลจะเจริญภาวนาให้ไควบีสนาปัญญาสืบ
 ประการ แลมรรคญาณผลญาณอันจักกระทำนถพาน
 ให้แจ่มนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

การไขสวนขยายในตัวอย่างเหล่านี้ เป็นการนำลักษณะอันเป็นคุณสมบัติของสิ่งที่ต้องการ
 การพูดมาพรรณนาไว้ เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกเห็นชอบหรือไม่ชอบตามลักษณะ ซึ่งเกิดจากการประเมิน
 ค่าของผู้แต่ง

"เหตุการณตั้งนั้นอันวานักปราชญ์ประเสริฐ
 แลบังเกิดทรงนามปัญญาคือข้อยคาวจร เหตุอุประ
 ควยความเพียรในสมถภาวนาแลวบีสนาภาวนา
 ควยประนิธานปราธนาจะขามมทรณพสงสารให้
 ถึงอัมฤตยนิพพานควยอรรหรรตมรรคญาณ อันตรัส
 ฐไตรวิชาทั้งสามประการก็ฟังซาเสี่ย ซึ่งอกุศล
 ธรรมทั้งสี่ประการนี้ควยมรรคญาณทั้งสี่"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 52)

ส่วนขยายในข้อความนี้มีลักษณะเป็นอรรถาธิบายลักษณะของนักปราชญ์ซึ่งผู้แต่งกำ
 หนดไว้หลายประการ การที่ต้องบรรยายมากมายเช่นนี้ทำให้ประธานคือ "นักปราชญ์" กับ
 กริยา คือ "ฟังซาเสี่ย" อยู่ห่างกันมาก

สาเหตุที่ทำให้ประโยคยาวอีกประการหนึ่งก็คือ การซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน
 หรือใกล้เคียงกัน ขยายความแก่กันหรือเน้นให้ความหมายมีน้ำหนักขึ้น ไว้หลาย ๆ คำ ดังตัวอย่าง
 ต่อไปนี้

"ชื่อว่ากวางทั้งปวงนี้ก็เป็นอนุการแก่สำเภา
ไต่แข่งไต่กันก็มีให้ไหวจุลาจุล"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 44)

"แลงอุสรพิษตัวหนึ่งออกมาแจจอมปลวก"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 39)

"เสฐฐฐิตานันบังเกิดโศกาคูรร้องไห้รำไป
มา"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 39)

"อาตมาภาพขอถวายวิสาขนา คติยบัณฑิต
ปฤษณาจารย์สาม"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 41)

"แม้นแลญาตีวงษาบังเกิดไภยอันตรายพินาศ
ฉิบหายชีวิตภคิตี บุคคลผู้มีปัญญานั้นก็มิได้บังเกิด
ทุกข์โหม่นโศกาคูรรออันยั้งนั้นแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 38)

"เสฐฐฐิตานันเป็นทางอันประเสริฐนักหนายิ่งกว่า
ทางทั้งปวง"

"เป็นทางอันตรงอันชื่อไปสู่นิพพาน มิไคคค
คลาดแคลวจากนิพพาน"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 38)

"แลยกเสียดแทงจิตรแห่งสัตว์ทั้งหลายให้
ไปทุกขอรนกระวนกระวายลำบาก"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 38)

"อันวาราคัมภาคุเป็นยาพิษนั้นก็ร้ายค้ำภัย
ในกาณเมื่อนั้นแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 38)

"อันนี้เป็นคำสั่งสอนแห่งสมเด็จพระสรรเพช
พุทธเจ้าทั้งปวงทุก ๆ พระองค์แล"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 38)

"เหตุคั้งนี้อาตมาภาพจะขอพระราชทานพิจารณา
อรรถแห่งปัญหานี้ ตามพุทธฎีกาสมเด็จพระสรรเพช
พุทธเจ้าตรีเศศน่านนั้นถวาย จึงจะเป็นตนหน แลนายเขม

ผู้หมั่นสันต์กลดอาจสามารถ เพื่อจะนำสำเภา

เกตรา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 35)

"ให้เสด็จพระราชดำเนินข้ามสมุทรสาคร
อรรถพสงสารคือจตุรโหมทั้ง 4"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 35)

"แลมีอาจเพื่อจะข้ามควยสำเภาเกตรานา
ยานอันเที่ยวทางชลธี"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 36)

ง. อธิบายโวหาร ¹ วิธีใช้อธิบายโวหารในทำนองเขียนแบบเทศน์นั้นมีต่าง ๆ
 คืออาจใช้วิธีอธิบายแจ่มแจ้งโดยตรง ใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบโดยนัย ² การอธิบายโดย
 ไขข้ออุปมาอุปไมย และการอธิบายโดยสาธก เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือในการเขียนภาษาที่มี
 ทำนองเขียนแบบเทศน์อันทำให้ผู้ฟังเข้าใจและจดจำเนื้อความได้ดียิ่งขึ้นทั้งสิ้น ดังตัวอย่าง
 ต่อไปนี้

1. การอธิบายโดยไขถ้อยคำซ้ำ ๆ มีที่ใช้ในลักษณะต่าง ๆ กัน คือ

1.1 ไขถ้อยคำซ้ำ ๆ เพื่อเน้นความคิดสำคัญ ตัวอย่างเช่น

"อันว่าโลโกบังเกิดในทวารทั้งหกแห่งสัตว์
ทั้งหลายแล้วก็ครอบงำขมเหงสั่งสอนสัตว์ทั้ง
หลายให้กระทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
อันเบญจวิสัยแห่งโลโก อันยนิคิในกามคุณทั้ง 5

¹ อธิบายโวหาร หมายถึงวิธีกล่าวเรื่องราวโดยการชี้แจงข้อเท็จจริง วิธีการ
 ขบวนการ หรืออาจเหตุผลเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวได้แจ่มแจ้ง

² การเปรียบเทียบโดยนัย หมายถึงการเปรียบเทียบที่ไม่มีคำแสดงการเปรียบเทียบ
 เปรียบ เช่น ดุจ เหมือน เช่น เป็นต้น ปรากฏอยู่ใน เทียบ ใ้กับ Metaphor ในภาษาอังกฤษ.

ประการนั้น อันว่าโทโสบังเกิดในทวารทั้งหก
 แห่งสัตว์ทั้งหลายแล้ว ก็ครอบงำข่มเหงสั่งสอน
 สัตว์ทั้งหลายนั้นในกระทำกายทุจริต วิจิตรทุจริต
 มโนทุจริตอันเป็นวิไลแห่งโทโส อันยินดีใน
 อาสภวัตถุแก่ประการนั้น อันว่าโมโหอันบัง
 เกิดในทวารทั้งหกแห่งสัตว์ทั้งหลาย แล้วก็
 ครอบงำข่มเหงสั่งสอนสัตว์ทั้งหลายนั้นในกระทำ
 กายทุจริต วิจิตรทุจริต มโนทุจริต อันเป็นวิไล
 แห่งโมโห อันมีรู้จักอริยสัจทั้งสี่ประการนั้น
 อันว่ามานะบังเกิดในทวารทั้งหกแห่งสัตว์
 ทั้งหลายแล้วก็ครอบงำข่มเหงสั่งสอนสัตว์
 ทั้งหลายในกระทำกายทุจริต วิจิตรทุจริต มโนทุจริตอัน
 เป็นวิไลแห่งมานะความทงทั้งหลายมีชาติโมโห
 เป็นอาทิ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 50-51)

ตามตัวอย่างนี้ต้องการเน้นความคิดสำคัญคือ โลกะ โทสะ โมหะ และมานะ นั้นเมื่อ
 "บังเกิดในทวารทั้งหกแห่งสัตว์ทั้งหลายแล้วก็ครอบงำ ข่มเหง สั่งสอนสัตว์ทั้งหลายนั้นในกระทำ
 กายทุจริต วิจิตรทุจริต มโนทุจริต อันเป็นวิไลแห่ง..."การ เน้นความคิดนี้ ไขข้อความที่
 ซ้ำ ๆ กันถึง 4 ครั้ง ทำให้จำไคความผลของ โลกะ โทสะ โมหะ และมานะนั้น เป็นอย่างไร
 บางครั้งการ ไขถ้อยคำซ้ำ ๆ เพื่อเน้นความคิดสำคัญนี้ ก็ใช้ในกรณีที่ต้องการสั่งสอน
 เช่นตัวอย่าง

"ท่านจงอย่าผูกจิตรไว้ในสังขารธรรม คือ
 ปัญฺจันชอันล่วงไปแล้วในอดีตกาลนั้นก็ดี ท่าน
 อย่าผูกจิตรไว้ในสังขารธรรมคือปัญฺจันช อันจะ
 บังเกิดในอนาคตกาลนั้นก็ดี ท่านอย่าผูกจิตรไว้

ในสังขารธรรมคือปัญญาชั้นอันเป็นปัจจุบันนี้ก็คือ
 แลหวนจงละเสียบยาผูกจิตรไว้ในสังขารธรรม
 คือชั้นระชาตอายุตนะ อันมีในอดีตอนาคต
 ปัจจุบัน" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 47)

ตามตัวอย่างนี้ข้อความที่ต้องการเน้นคือข้อความที่ขีดเส้นใต้ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำ
 สั้นว่า "อย่าผูกจิตรไว้ในสังขารธรรมคือปัญญาชั้น" ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน นอกจาก
 แจกแจงถึงกล่าวถึง 3 ครั้งแล้ว ยังนำมาสรุปความไว้อีกครั้งหนึ่งด้วย

1.2 การอธิบายเปรียบเทียบสิ่งที่ตรงกันข้าม โดยใช้ข้อความที่เหมือนกัน
 เป็นบางส่วนช่วยเน้นให้เห็นความแตกต่างของข้อความซึ่งต่างกันนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวอย่าง

"ถ้าเป็นอนิฏฐารมณอันชั่วอันถอยอันมิถุกถึง
 พึงใจ แลมาถูกตองทวารทั้ง 6 นั้นก็คือ โทมนัส
 เวทนาก็บังเกิด แลโทมนัสเวทนานั้นให้คับแค้น
 เสียบแทงจิตรนั้นให้ลำบาก คุจุเป็นอันกำทรบาย
 อันชุกควยยาพิษ แลมาถูกตองเสียบแทงในททัย
 วัตถุนั้น ก็เป็นอันลำบากยิ่งหนักหนา ก็ไหลลง
 ไปในผัสสาหารอันถูกตองทุกชั้น ก็ถึงภโยอันมิ
 ไต่เป็นประโยชน์ในอิโลกแลปรโลกนั้น ถ้าแล
 อารมณทั้ง 6 นั้น เป็นอนิฏฐารมณอันงามอันดีเป็น
 ที่ถูกเนื้อพึงใจแลมาถูกตองทวารทั้ง 6 นั้น โสม
 นัสเวทนาก็บังเกิด แลโสมนัสเวทนานั้นก็บังจิตร
 ให้ลำบากควยสภากำหนด ยินดีในผัสสาหารอัน
 ถูกตองอารมณนั้น ก็หลงไปในผัสสาหารอันถูก
 ตองศุขนั้น ก็ถึงซึ่งภโยอันมิไต่เป็นประโยชน์ใน
 อิสิโลกแลปรโลกนั้นแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 43)

"เลงเห็นคนหมูโคโนมีชื่อมิตรแลคคควย
 วาจากคควยจิตร โยคาวจรอยาเอาคนหมูนั้น
 มาเป็นมิตรเป็นอำมาตย์เป็นทาสกรรมกรให้
 ปฏิบัติรักษาอาตมา อันนี้ชื่อว่าไมโกงอย่าเอา
 ทำกงวานนั้นแล อันว่าโยคาวจรผู้มีปัญญานั้น
 พึงเลือกเอาแต่คนอันชื่ออันสัตย์อันตรง มิไคคค
 ควยกาย มิไคคคควยวาจา มิไคคคควยจิตรนั้น
 มาเป็นมิตรเป็นอำมาตย์ แลเป็นทาสกรรมกร
 ให้เป็นอุปการปฏิบัติรักษาอาตมาแห่งโยคาวจร
 นั้น อันนี้ชื่อว่าให้เอาแต่ไมอันชื่ออันตรงมาทำ
 กงวานนั้นแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 45)

ในข้อความแรก การอธิบายเปรียบเทียบตอนนี้ต้องการเปรียบเทียบอนิฏฐารมณ์และ
 ผลของอนิฏฐารมณ์ กับอริฏฐารมณ์ และผลของอริฏฐารมณ์ (ข้อความที่ขีดเส้นธรรมดา) โดย
 อาศัยข้อความที่ขีดเส้นใต้ประ ซึ่ง เป็นข้อความที่ซ้ำกันเป็นเครื่องเน้นให้เห็นว่าไมว่าจะเป็น
 อนิฏฐารมณ์หรืออริฏฐารมณ์ ก็ให้ผลอย่างเดียวกันคือ "ถึงซึ่งโภยอันมิไคเป็นประโยชน์ในอิ
 โลกและปรโลกนั้นแล"

ในข้อความที่สอง ข้อความที่ขีดเส้นใต้ซ้ำคล้ายกัน ต่างกันแต่ว่า ถ้าข้อความหนึ่ง
 มีค่าปฏิเสธ อีกข้อความหนึ่งจะไม่มี แล้วเกิดผลคือ ให้เลือก หรือไม่เลือกคนหมูนั้น

1.3 การซ้ำความชนิดที่ทำให้เกิดการอ้างเหตุผล เป็นวิธีอ้างเหตุผลโดยนำ
 ข้อความซึ่งมีลักษณะเหมือนกันบางต่างกันบางมาเปรียบเทียบกัน แล้วสรุปผลโดยพิจารณาจาก
 ส่วนที่ต่างกัน เช่นตัวอย่าง

"อันว่าบุคคลผู้มีปัญญาแลเป็นอุปการอนุเคราะห์
 ญาติวงษาแลหาตัดหาอุปาทานเสนหามิไค นั้น แมน
 แลญาติวงษาบังเกิดโภยอันตรายพินาศลิบหายชีวิต
 ก็ดี บุคคลผู้มีปัญญานั้นก็มีไคบังเกิดทุกข์โหมนัสโสกา
 คุรอันยังนั้นแล อันว่าบุคคลผู้มีไคสลับทั้งกรรมเทศนา

แลหาบัญญัติไค้นแล เป็นอุปการอนเคราะห์ชาติ
วงษาควยคัมหาอุปาทานเสหนานัน กรันแลญาติ-
วงษามังเกิดไภยอนัตรายพินาศคิบหายชีวิตรกีตี
บุทคลผู้หาปัญหาไค้นกับังเกิดทุกข โพนนศโศกา
ครุ ยิงหนักหนา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 37-8)

ในตัวอย่างนี้มีข้อความที่เปรียบเทียบกันได้เป็นคู่ ๆ คือ

ผู้มีปัญญา	-	ผู้หาปัญญามีไค
เป็นอุปการะ	-	เป็นอุปการะ
ไม่มีคัมหา	-	มีคัมหา
เมื่อญาติเกิดไภย	-	เมื่อญาติเกิดไภย
ไม่เกิดทุกข	-	เกิดทุกข

ข้อความที่ทั้ง 2 ฝ่ายมีเหมือนกันคือ เป็นอุปการะ และเมื่อญาติเกิดไภย ข้อความที่ต่างกันคือ มีคัมหาหรือไม่ กับเกิดทุกขหรือไม่ เพื่อสรุปว่า คัมหาทำให้เกิดทุกข เพราะถ้ามีคัมหาแล้ว เกิดทุกข และไม่มีคัมหาแล้วไม่เกิดทุกข

2. การอธิบายโดยอาศัยการนิยาม การอธิบายแบบนี้ใช้เมื่อต้องการจำกัด ความหมายของคำซึ่ง เป็นปัญหาหรือเป็นกุญแจไขปัญหานั้น ให้มีขอบเขตแน่นอนเพื่อความ สะดวกแก่การอธิบายต่อไป การอธิบายวิธีนี้มีปรากฏอยู่ทั่วไปในภาษาที่มีทำนอง เขียนแบบ เทคนิ หรือภาษาแบบอธิบายโวหาร ในที่นี้จะยกมาเพียง 2 ตัวอย่าง เพื่อให้พิจารณาลักษณะ ของการอธิบายแบบนี้ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"ในคำอันมิใดกล่าวนั้นก็สำเร็จด้วยคำอัน
 กล่าวแลว่าทางใหญ่อย่าเที่ยวจรนน แมน
 กล่าวแต่เพียงเท่านั้น แลมิใดกล่าวว้าให้เที่ยว
 จรแต่ทางอันอื่นกว่าทางใหญ่นักดี คำนี้สำเร็จ
 ด้วยคำว่าใหญ่อย่าเที่ยวจรนน คำนี้ห้ามแต่ทาง

ใหญ่อันเดียวกัน มีไคห้ามทางอันอื่นกว่าทาง

ใหญ่

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 36)

การจำกัดขอบเขตของข้อความว่า "ใหญ่ยาเทียวจร" ตามตัวอย่างนี้ ถือว่าทางใหญ่ที่พูดนั้นหมายถึงทางที่ได้รรถอธิบายด้วยชื่อธรรมมาแล้วเพียงทางเดียว ไม่รวมถึงทางอื่นนอกจากนี้

"ซึ่งว่าอุมรัคันนั้น คือว่าหอมแควอญาให้รักเขาให้ติดอาตมา เหตุว่ากิริยาอันอุมรัคันมีสองประการ คืออุมแควอหมัน และมีให้รักเขาให้ติดอาตมาประการหนึ่ง คืออุมและรักเขาให้ติดอาตมาประการหนึ่ง อุมเป็นสองประการดังนี้ ซึ่งว่าอุมนั้นเป็นอุปการรักษา ซึ่งว่ารักเขาให้ติดอาตมานั้นคือค้ำหาอุปาทานเสนา อันปรารภว่าอุมนั้นคือความรักกันแล้ว ซึ่งว่าอุมและมีให้รักเขาให้ติดอาตมานั้นคือเป็นอุปการรักษา และหาค้ำหาอุปาทานเสนามิได้นั้นแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 38)

ในที่นี้ต้องการนิยามความว่า อุมรัคัน โดยกำหนดเสียก่อนว่า อุมกับรัคันเหมือนกันอย่างไรต่างกันอย่างใด แล้วจึงนำไปเปรียบเทียบกับชื่อธรรมที่ต้องการอธิบายต่อไป

3. อธิบายโวหารโดยใช้อุปมาอุปไมย ในที่นี้ผู้เขียนหมายถึงการอธิบายโดยอาศัยการเปรียบเทียบ ทั้งประเภทที่มีคำแสดงความหมายเปรียบเทียบ เช่น กุจ กัง อุปมาอุปไมย เป็นต้น และประเภทที่มีความหมายเปรียบเทียบอยู่ในตัว ไม่มีคำแสดงความหมายเปรียบเทียบดังกล่าว ซึ่งมักเป็นการอธิบายนามธรรมด้วยรูปธรรม แต่มีลักษณะเฉพาะคือการอธิบายประเภทที่เป็นอุปมาอุปไมยนั้น ผู้ฟังมิได้พิจารณาข้อความในคานภาษาอย่างวิธีอธิบายนามธรรมด้วยรูปธรรม แต่พิจารณาข้อความในคานเนื้อหา เช่น

"ทุกวันนี้ข้าพระเจ้ามีเสบียงบรรทุกสำเภา
 พอเลี้ยงอาตมาไปกว่าจะถึงฝั่งปากโนน ควย
 ยากแตกหนและนายเขม ควยคนหนข้าพระเจ้า
 นี้ช้วนัก แลสมเด็จเจ้าสีเป็นอาจารย์แห่งข้าพระ
 เจ้าแลข้าพระเจ้าขอความรู้ที่จะปลุกษาคนหนจะ
 ช่วยข้าพระเจ้าแลนสำเภาไป ให้ถึงฝั่งปากขวาง
 โพน อย่าให้มีอันตรายกลางทางนั้นได้"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 35)

ตามตัวอย่างนี้จะเห็นว่า ผู้พูดไม่บอกสิ่งที่ตนต้องการพูดตรง ๆ แต่พูดโดยยกเรื่อง
 สำเภาแทน และผู้ฟังก็เข้าใจใจความผู้พูดหมายถึงอะไร เป็นวิธีอธิบายความโดยนัยอย่างหนึ่ง
 อธิบายโวหารแบบอุปมาอุปไมยอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งมีที่ใ้ช้มาก ได้แก่การเปรียบเทียบแบบ
 ที่มีคำแสดงความหมายเปรียบเทียบอยู่ด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างการเปรียบเทียบโดยใช้คำว่า "จุจ" หรือ บางที่เป็น "จุจ...นั้น" แสดง
 ความหมายเปรียบเทียบ

"ก็พึงพิจารณาควยปัญญาแลเห็นภพทั้ง 3
 จุจ ชุมเพลิงทั้ง 3 ชุม เหตุว่าภพทั้ง 3 นั้น
 เปนอันใหม่เค็ครอนอยู่เป็นนิจกาลควยเพลิง
 11 ประการคือ ราคะคือ โทสะคือ โมหะคือ
 ชาติคือ ทุกข์คือ ชราคือ มรณะคือ โสภะคือ ปริ-
 เทวะคือ โทมนัสคือ อุปายาสคือ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 44)

"แลสังโยชน์ 5 นี้ ย่อมผูกสัตว์ไว้ในอบาย
 ทั้ง 4 จุจ เชือกอันผูกในบาหา แลชักไปสู่อบาย
 อันภาคเบ็องตำนั้น ทานทั้งหลายก็พึงตัดเสียซึ่ง
 สังโยชน์ 5 ประการนี้ควยมรรคญาณทั้ง 3 คือ
 โสคามรรคญาณ สกิทาคามีมรรคญาณ อนาคามี-
 มรรคญาณให้ขาด จุจ บุรุษอันตัดซึ่ง เชือกอันผูก

เท่าทั้งสองให้ขาดควยคาบอันคนนั้นแล้ว ท่าน
 ทั้งหลายก็พึงตัดเสียซึ่งสังโยชน์ 5 ประการ
 รูปราคสังโยชน์ 1 อรูปราคสังโยชน์ 1 มาน-
 สังโยชน์ 1 อหัจฉสังโยชน์ 1 อวิชชาสัง-
 โยชน์ 1 สังโยชน์ 5 ประการนี้ก็ย่อมผูกสัตว์
 ให้ไปบังเกิดในสวรรค์เทวโลก อันเป็นภาค
 เบื้องบน คุณ เชือกขวงผูกคอ แลชักขึ้นไปสวรรค์
 เทวโลกนั้น ท่านทั้งหลายก็พึงตัดเสียซึ่งสังโยชน์
 5 นี้ให้ขาดควยอรรถมรรคญาณคุณบุรุษอันศักดิ์ซึ่ง
 เชือกขวงผูกคอนั้นให้ขาดควยคาบอันคนนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 44)

"ในที่นี้จะทรงพระกัณฑ์ชาวาบรรทุกแต่เขานั้น
 จะลมควยเหตุอันใด อาตมาภาพขอถวายพระพร
 ให้แจ้ง ซึ่งว่า สำเภาอันบรรทุกสินค้ายันเขา มี
 อาทิจคือ ฝ้ายและผ้าแพรไหม แลหาศึลากดทอง
 อับเจ้านั้นมิไค้ แลพานิชชกไบกะโคงนั้นขึ้นให้สิน
 เต็มกำลัง ครั้นลมอันมีกำลังพัดมาตองไบกะโคง
 นั้น สำเภาอันเขานั้นก็หกคว่ำลงเป็นอันฉับพลัน
 เหตุว่าหาศึลาจะกดทอง เป็นอับ เจ้ามิไค้นั้นแล
 อธิบายว่าไหมบรรทุกแต่เขานั้น คือห้ามมิให้บรรทุก
 หนัก แลบรรทุกหนักนั้นคืออกุศลธรรมทั้งปวง อันมี
 มิจฉาวิตกแลราคะโทสะโมหะ เป็นอาทินั้นแลอกุศล
 ธรรมทั้งหลายนี้ ครั้นและยังบังเกิดเป็นอันมากใน
 สันค่าน ก็จะทำให้วอยู่ในสงสารสิ้นกาลชานาน คุณ
 สำเภาอันบรรทุกสินค้ายันหนัก มีอาทิจคือคีมุกแล
 ทองแดงทองเหลือง เหล็กศึลากดทอง เป็นอับ เจ้านั้น

แมนลมีกำลังมาต้องไปกะโคงนั้นก็ดี สำเภอัน
บรรทุกหนักนั้นก็มีโคลมก่ทองเที่ยวไปมา อยู่ใน
ทองทเลนนั้นสิ้นกาลชานาน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 48-9)

"อันว่ามีชดิมปฏิบัติอันพระตถาคตศรีสรนี้ มี
ไคแปดปนควยงามสุชัลลิกานุโยคอันเปนลามก
คฺจทางอันกอประควยเปือกตมแลอาจม เปนอสุจินัน
แลมีชดิมปฏิบัตินี้มีไคแปดปนควยอตถกิลมถานุโยค
อันเปนที่เกิตทุกขลำบากคฺจทางอันกอประควยหลัก
คตเสียนหนามแลจะไคตามเที่ยวจรไปเป็นอันยาก
นัก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 37)

ตัวอย่างการเปรียบเทียบโดยใช้คำว่า "คฺจ...ฉนั้น" แสดงความหมายเปรียบเทียบ

เทียบ

"เมาะวากศลธรรมอันเปนเสนาแห่งกิเลส
มารนั้น มีอจเพื่อจะเอาพระอฏฐังคิกมรรคธรรม
อันกอประควยของค 8 ประการนั้นเปนอารมณไค
คฺจแมลงวันมีอจเพื่อจะบินไปจับลงไปในก่อน
เหล็กแดงอันเผกควยถานเพลิงรอนอยุนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 37)

"วาพระอฏฐังคิกมรรคธรรมอันกอประควยของค
8 ประการนี้ยอมย่ายเสีย ถอนเสียซึ่งป็นยาพิษ คือ
ราคคตหาอันบังเกิดในสันคานแห่งสัศวทังหลาย แล
ยอกเสียคแห่งจิตฺรแห่งสัศวทังหลายให้เปนทุกขรอน
รณ กระจวนกระวายเป็นลำบาก คฺจตองป็นกัทรานอัน
ซบควยยาพิษฉนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 37)

ตัวอย่างการใช้คำ "มีคูใจอันว่า...ก็มัจจัน" แสดงความหมายเปรียบเทียบ
บางทีก็เป็น "มีคูใจอันว่า...คัจ...นั้น" ก็มี

"มหากัสสปเถรปุณฺณจสตา ภิกฺขุ อังวะ
ภิกษุทั้งหลาย 500 มีพระมหากัสสปเถรเป็น
ประธานอันนี้เป็นอุประมา มโนปฺพหิ คมา ชัมมา
อันว่าอรุปรกรรมทั้งหลาย คือเวทนาขันธ สัญญา-
ขันธ สังขารขันธ มีวิญญาณขันธเป็นประธาน อัน
เป็นอุประไมย อธิบายว่าดังนี้ อันว่าหลวงเจ้า
วัดนั้นเป็นประธานแก่ภิกษุทั้งหลายอันเป็นลูกวัด
แลมีคูใจอันว่าจิตฺตํ เป็นประธานแก่เจตสิกทั้ง
หลายกิมัจจัน เหตุคังนั้นจึงว่าหลวงเจ้าวัดนั้น
คือจิตฺตอันชื่อว่าวิญญาณขันธ แลเป็นประธานแก่
เจตสิกทั้งหลาย อันชื่อว่าเวทนาขันธ สัญญาขันธ
สังขารขันธนั้นแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 41-2)

"อันว่านักปราชญ์มีปัญญา อันจะปรารถนาพ้น
จากสงสารแลจะใคร่ใคร่คนถพานจงฉับพลัน ก็อย่า
พึงยินดีต่อผัสสาหารในทวารทั้ง 6 นั้น คัจแม่
โกหาหนังมีไค้น แลแม่โกนั้นจะไปในสถานที่ใด ๆ
สัตว์ทั้งหลายจะจิกทั้งกัดเอาเนื้อกินเป็นอาหารใน
ถานที่นั้น ๆ แม่โกอันหาหนังมีไค้นระวังระไว
รักษาอาตมา เหตุว่ากลัวแต่สัตว์ทั้งหลายจะมา
จิกมาทั้งอาตมานั้น แลมีไค้นดีต่อสัตว์ทั้งหลาย
อันจะมาจิกทั้งกัดนั้นแลมีคูใจ อันว่านักปราชญ์มี
ปัญญา พึงระวังระไวรักษาทวารทั้ง 6 อย่าพึง
ยินดีต่อผัสสาหารนั้น แลพึงกลัวแต่ผัสสาหารนั้น

คัจฉาแม่ไก่อันหาหนิงมีไค่นั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 43)

ตัวอย่างการใช้คำว่า "อุปมา" แสดงความหมายเปรียบเทียบ

"อย่าฟังยินดีในรสคัมภีร์บังเกิดก็ฟังบริโภค
 ควบปัญญาอันพิจารณาซึ่งอุปมาคัจฉาทุกสอง
 คนอันเปนสามีภริยาเดินไปในทางอันกันการ
 ซากอาหารจะสิ้นชีวิตนั้น ก็กินเนื้อกุมารบุตร
 นั้น แลมิไค่นดีตอศคัมภีร์ในเนื้อบุตรนั้นแลเกิด
 เนื้อบุตรนั้นแต่เพื่อจะรักษาชีวิตแลมีอุปมา
 คัจฉา อันว่านักปราชญ์มีปัญญาจะปราถนาให้
 พนจากสงสารและจะไค่นถึงนฤพานจงฉับพลัน ก็
 ฟังบริโภคโภชนาหารแต่เพื่อจะรักษาชีวิต แล
 จะเจริญภาวนาให้ไค่นวิปัสสนาปัญญาสืบประการ
 แลมรรคญาณผลญาณอันจักกระทำนฤพานให้แจ้ง
 นั้น และอย่าให้บังเกิดความยินดีด้วยรสคัมภีร์
 ควบคนทั้งสองอันกินเนื้อบุตรนั้นเกิดฯ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

ตามตัวอย่างนี้ใช้ อุปมาครั้งหนึ่ง แล้วสรุปความโดยใช่ "แลมีอุปมาคัจฉา
 อันว่า...ก็...คัจ...นั้น"

4. อธิบายโวหารแบบสาธก อธิบายโวหารแบบนี้แท้จริงก็เป็นการเปรียบเทียบ
 อย่างหนึ่งแต่แทนที่จะยกข้อความเปรียบเทียบเป็นตอนสั้น ๆ สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบเป็นคำ
 อย่างนั้นมีลักษณะ เป็นเรื่องบริบูรณ์ เป็นการเล่าเรื่องเปรียบเทียบ ใหญ่ฟังเข้าใจปัญหาที่
 เคลือบแคลง โดยคิดเทียบกับเรื่องที่ยกมา ซึ่งเรื่องที่ยกมานั้นต้องเข้าใจง่าย และผู้ยก
 เรื่องขึ้นเทียบมักชี้ข้อที่เหมือนกันและเป็นข้อแก้ปัญหาคำใหญ่ฟังเห็นควย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"แมนบรพชิตอันเปนปัจฉิมภิกขาตนั้นกัถิ
 ครันยินดีตอศคัมภีร์ก็ยอมบังเกิดไภยคัจฉา :-"

สุนทร เถรอินนางแพศยาตกแคงโภฆณาหารอัน
 ประคิษแลนินมตให้เขาไปฉันแต่ในศาลา อัน
 เปนที่ขมมุมภายนอกนั้นแล้ว ก็นิมนต์เขาไปฉัน
 ถึงห้อง แล้วกนิมนต์ให้เขาไปฉันถึงในเรือน
 แล้วกนิมนต์ให้ขึ้นไปฉันบนปราสาท 7 ชั้น
 พระมหาเถรนั้นได้บริโภคอาหารอันประคิษแล้ว
 นั้น ก็ยินคี่ด้วยรสคตหาก็ไปตามใจแห่งแพศยา
 ผู้นั้น แพศยานั้นจะไ้หนึ่งฉันในที่ใดก็ไปหนึ่งฉัน
 ในที่นั้น เหตุยินคี่ด้วยรสคตหา ครั้นขึ้นไปหนึ่ง
 ฉันในปราสาท 7 ชั้นนั้น แพศยานั้นหับประตุไว้
 แล้ว ก็เล่าโลมด้วยมารยาสตรีอันมีประการต่าง ๆ
 เพื่อจะให้เปนคฤหัสฎและให้บริโภคกามคุณ
 พระมหาเถรนั้น มีสมภารบริบูรณ์แล้ว ก็มีไ้ยินคี่
 ในกามคุณนั้น ก็บังเกิดกรรมสังเวช ก็ลุถึงอร-
 ุหรรตแล้วก็เหาะหนีไปในอากาศ ก็พ้นจากแพศยา
 นั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 42)

ตามตัวอย่างนี้ต้องการให้เห็นว่าคตหานั้นมีอำนาจมาก แม้บรรพชิตถ้าไม่ระวังตน
 ก็อาจตกเป็นทาสคตหาได้ง่าย

"ครั้นแลญาติวงษาบังเกิด โภยอันทรายพินาศ
 นิบหายชีวิตรก็คี่ บุทคลญูหาปญญามีไค่นั้นก็บังเกิด
 ทุกข์โพนนคี่โสกาคุรุยั้งหนักหนา คุจุเศรษฐีธิตา
 คนหนึ่ง อันมีกรรมภแกแล้ว แลจะเขาไปหาบิดา
 มารดาในเมืองสาวัตถี ก็ไปกับด้วยสามีแลทหาร
 อันเปนบุตรนั้น ครั้นไปถึงท่ามกลางมรรคาก็จะ

ตลอดบุตรนั้น แลบุรุษเป็นสามีนั่งถือพราเข้าไป
 ในสุ่มทุม จะตัดเอาใบไม้มาทำรมแกบุตรภรรยา
 แลงูสรพิษตัวหนึ่งออกมาแต่จอมปลวกก็ตอดเอา
 บุรุษนั้น ๆ ก็ล้มลงถึงมรณโภยในที่นั้นแล เศรษฐี
 ธิคาก็คลอดทารกออกณที่นั้นเพลาเป็นอันคำ ลม
 พายุแลฝนก็ตกลงในราตรีนั้น แลเศรษฐีธิดานั้น
 จึงเอาทารกทั้งสองนั้นนอนไว้ในใต้ออก ก็ครอบ
 ทารกทั้งสองนั้นไว้ยังรุ่ง ครั้นรุ่งเช้าเศรษฐีธิดา
 นั้นเลงเห็นสามีตายลมอยู่ เศรษฐีธิดานั้นจึงเกิด
 โศกาครุรร้องไห้รำไปมา"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 39)

เรื่องนี้เป็นการยกตัวอย่างแสดงความทุกข์จากการพลัดพรากสิ่งรัก

จะเห็นได้ว่าอธิบายโวหารเชิงเปรียบเทียบทั้งหลาย เป็นส่วนสำคัญของท่านอง
 เขียนแบบเทศน์ เป็นวิธีให้เข้าใจของยากที่ต่องการอธิบายโดยดูตัวอย่างจากของง่าย
 ประกอบกับการอธิบายโดยวิธีแจกแจง เช่น ใช้คำความหมายใกล้เคียงกัน หรือใช้
 ข้อความซ้ำ ๆ กันควยแล้ว ก็จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจและจดจำได้ง่ายยิ่งขึ้น ยิ่งเป็นสมัยที่
 การพิมพ์ยังไม่มื วิธีเผยแพร่ความรู้ยิ่งตองอาศัยการจดจำมาก วิธีการดังกล่าวจึงจำเป็น
 สำหรับท่านองเขียนแบบเทศน์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7.5 ทำนองเขียนแบบบันทึกเหตุการณ์

(ตัวอย่างอ่านจดหมาย เหตุระยะทางพระอุบาลีไปตั้งภาพวีปในภาคผนวก)

ทำนองเขียนแบบบันทึกเหตุการณ์

ก. วิธีบรรยาย

ทำนองเขียนแบบนี้มีลักษณะสำคัญคือเล่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดตรงตามข้อเท็จจริงที่ไต่ประสพ ไม่มีการเสริมแต่งไม่แสดงอารมณ์หรือความรู้สึกอย่างหนึ่งอย่างใดต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นรายงานเหตุการณ์ว่าไต่พบไต่เห็นอะไร และใครทำอะไรบ้าง นับเป็นทำนองเขียนแบบบรรยายประเภทหนึ่ง คือบรรยายข้อเท็จจริงทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็น การกระทำ คำพูด ลักษณะภูมิประเทศ และเรื่องราวต่าง ๆ ที่ไต่พบเห็น วัตถุประสงค์ก็เพื่อให้รายละเอียดที่เป็นข้อเท็จจริงแก่ผู้อ่านเหมือนกับผู้อ่านไต่ไปพบด้วยตนเอง การเล่ารายละเอียดที่เป็นรูปธรรมนั้น ทำให้อ่านสร้างจินตนาการได้ยากยิ่งกว่าการเลารวม ๆ เช่นการพูดถึง กลวย ออย เน้อย่าง พักแพ่ง ขอมเห็นภาพไต่ดีกว่าการพูดสั้น ๆ ว่า อาหาร ซึ่งมีความหมายไม่เจาะจง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

“วันศุกร์ เดือนอ้ายขึ้น 10 ค่ำ จุลศักราช 1114

(พ.ศ. 2295) ปิวอก จิตวาสก เพลายำของแลว

6 นาฬิกา เชิญพระมณฑปพระพุทธรูป ทิพย์พระธรรม

และพระราชสาส์น และเครื่องมงคลบรรณาการ

พระราชสาส์นออกมาประจุกักรมहिมา ลงฉนวนวนทา,

ขึ้นใหม่ฉนวนทา ครั้นแล้วเชิญมณฑปใส่พระราชสาส์น

เสด็จลงเรือพระที่นั่งศรีพิฆานชัยพระอุบาลีหนึ่ง พระ

อริยมุนีหนึ่ง พระสงฆ์อันคัม 15 รวม 17 รูป ลง

เรือสีน้ำแดงไปบำรุงพระศาสนา ณกรุงศรีวิชัยบุรี

ถึงกำปั่นทรงพระราชสาส์นทอคอบูหน้าวัตรอเพลลา
เช้า 2 โมง กำปั่นนั้นยาว 14 วา ปากกว้าง
4 วา 2 สอก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.58)

ตัวอย่างนี้เป็นการบันทึกวันเดือนปีศกขึ้นแรมเวลาอย่างละเอียดแล้วบอกว่าทำอะ-
ไรบ้าง ระยะทางที่ไปมานอะไร มีใครไปบ้าง แม้แต่ขนาดของเรือก็บอกอย่างละเอียด

"ครั้นเพลลาเช้า 3 โมง ยাত্রากำปั่นทรง
พระราชสาส์นไปทิศบูรพา ข้ามอ่าวไปตรงเมือง
ชดบุรี และใช้ใบไปนอกเกาะสี่ซัง เกาะไผ่ เกาะ
คราม ของแสมสารตรงปากน้ำระยอง ปากน้ำระแเส
ปากน้ำจันทบุรี ทังโสม พุไทยมาศ และใช้ใบนั้น
เมื่อลมตีไปทิศตะวันออกเฉียง เหนือบาง เฉียงใต้บาง
ครั้นวันจันทร์เดือน 3 ขึ้นค่ำหนึ่งถึงที่ตรงเกาะไผ่
เกาะทรน ยังประมาณ 200 เส้นจะถึงเกาะมัน
นายกำปั่นตนหนวามาทุกครั้งครั้งต่อถึงเกาะมันแล้วจึง
ข้ามไปเมืองโยกะตรา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.59)

ตัวอย่างนี้เป็นการบรรยายระยะทางที่เรือผ่านไปอย่างละเอียด

<p>"และหากุคินามะดั้นนี้อยู่ต่อตะวันออกไปกรุง ลังกานั้นไปตะวันตกเฉียงใต้ และทางนั้นชำระไป ตามทางเกา แลที่คคั้นตองคักกอนศิลา คักคั้นไม้ กลาดแนวไป กว้าง 10 สอกบาง 11 สอกบาง ไปตามชายทะเลบ้าง ไปตามเนินดินเนินเขาบ้าง ไปตามเชิงเขาบ้าง ไปตามป่าตามทุ่งนาบ้าง ดูน้ำลึกสอกหนึ่งบาง ลึกสอกเศษบาง ไป 1 เส้น บาง 2 เส้นบาง 3 เส้นบาง ครั้นเพลลา 2 ยาม</p>	<p>} บอกทิศ } บอกลักษณะของทางและวิธีแคว } ทางทาง รวมทั้งบอกขนาด } บอกสภาพภูมิประเทศเท่าที่ } ประสบมา</p>
--	--

ถึงหอพระราชสาสน์บ้านตามพคามเป็นทาง 420 เส้น } บอกระยะทางทั้งหมดและพิธี
 ยิงปืนเท่านกยาง 7 นัด แลที่หอพระราชสาสน์นั้น } เมื่อไปถึง
 พุนหินสูง 1 คอก 1 คีบ ผนังวงหิน ฉาบปูน }
 หลังคามุงฟาง ชื่อ 7 คอก จตุรัส เป็นมณฑปมีฟาไล } บรรยายลักษณะสถานที่อย่าง
 ละเอียด

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.67)

"สองทัพเคียงกันชื่อ 6 คอก ยาว 12 วา
 กั้นห้องให้อยูรูปละห้อง ยกพื้นขึ้นคอก 1 มีเพดาน }
 มีม่านมีปราสาทกลางฝาผนังเอาใบมะพร้าวกรู หลังคา } บรรยายวัสดุก่อสร้าง
 มุงฟาง ที่ข้าพเจ้าข้าหลวงมีชื่อนั้น ทำทัณฑ์อยู่ 2 }
 ข้าง อยู่คนละห้องเหมือนพระสงฆ์นั้น หาปราณีไค }
 มีโรง 2 โรงไว้เครื่องพระราชมงคลบรรณาการ } บรรยายลักษณะที่พิค
 โรง 1 ไว้เสด็จแครทามโรง 1 มีห้องทรงน้ำ }
 แลที่จัดทาสระ แลอัครมหาเสนาธิบดีให้อาชา }
 ธาร เนื้อย่างพักกล้วยอบ มาให้ข้าพเจ้าข้าหลวง } บรรยายเรื่องอาหารการกิน
 มีชื่อ เพลาเช้าเพลเย็นทุกวัน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.67)

จะเห็นว่าบางครั้งถ้าพอใจความรวม ๆ โดยไม่แจกแจงจะสั้นมาก อาจสรุปได้

ดังนี้คือ

ตัวอย่างใจความ

เมื่อพระรัตนตรัยและพระราชสาสน์อยู่ที่หอพระราชสาสน์โกตะพละนั้น
 เสนาบดีและชาวลังกานำอาหารและยามาถวายพระสงฆ์ทั้ง เข้าและเพลวันละ
 200-300 คน เมื่อพระสงฆ์ฉันแล้ว พระอุปาสีก็นอกอานิสงส์เป็นภาษาบาลี

และมหาศรีชาฎะสามเณรแปลเป็นคำลังกา ส่วนพวกข้าหลวงนั้น เสนาบดี
ก็ให้จัดเครื่องบริโภคมมาให้ทุกวัน

แต่ในการบันทึกอย่างละเอียดนั้น ไม่นิยมพูดรวม ๆ นิยมแจกแจงอย่างละเอียด
เช่น เมื่อพูดถึงพระรัตนตรัย พูดถึงอาหาร ก็บอกว่ามีอะไรบ้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำบรรยาย

"แต่เมื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระราช-
สาสน์ อยู่ ณ หอพระราชสาสน์โกตะพละนั้น เสนาบดี
แลพราหมณ์ชายหญิงชาวบ้าน เอาจันทน์ เอากัมปีย
เอาของฉันทน์ กลวยออย เกสซ์ มาถวายพระสงฆ์เพล
เช้าเพลเพล วันละ 200 คนบาง วันละ 250 คน
บาง วันละ 300 คนบาง ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว พระ-
อุบาลีบอกอานิสสเป็นมาดี และมหาศรีชาฎะสามเณร
แปลเป็นคำลังกา สัปบุรุษชายหญิงยืนประนมมือร้อง
สาธุ ๆ พร้อมกันอึงคึงไปทุกวัน แลเสนาบดีให้
เอาข้าวสารเน้อย่างบาง เอาขนมพิกแพ่งผักถั่วกล้วย
ออยน้ำตาลสดหมากพลูบางมาให้ชาวพเจ้าชาหลวง
ทุกวัน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.70)

นอกจากแจกแจงรายละเอียด เช่น พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า
โดยไม่เรียกรวมว่าพระรัตนตรัย ทุกครั้งแล้ว ยังบันทึกคำพูดโต้ตอบระหว่างผู้เขียนกับคำ
ที่ตามแปลไว้อย่างละเอียด มิได้ใช้วิธีสรุปความให้สั้น ดังตัวอย่างคำพูดโต้ตอบต่อไปนี้

ตัวอย่างใจความ

มีรับสั่งพระเจ้ากรุงลังกาถามว่า เมื่ออยู่ที่กุตินามะดীন การต้อนรับ
เรียบรอยดีหรือไม่ ฝ่ายทูตตอบว่า ไม่มีอะไรเค็ครอน

คำบรรยาย

"ข้าพเจ้านำถวายบังคมพระราชสาสน์แล้ว ใ้
 ลามแปลว่า มีรับสั่งพระเจ้ากรุงดังกาโหมมาถามท่าน.
 ผู้จ่าทูลพระราชสาสน์ว่า เมื่ออยู่ที่หากุคินามะลีนั้น
 ให้อัครมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ ลงไปรับพระพุทธเจ้า
 พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า พระราชสาสน์ ท่าน
 บำรุงข้าวปลาอาหาร แลทางซึ่งมานั้นชักสนับเป็นประ
 การไต่ถาม ข้าพเจ้าจึงว่าอัครมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่
 ลงไปรับเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์
 เจ้า และพระราชสาสน์ เสด็จมาแต่หากุคินามะลีขึ้น
 มาถึงที่แห่งไว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
 พระราชสาสน์ เครื่องราชมงคลบรรณาการ แลข้าพเจ้า
 ข้าหลวงมีชื่อท่านบำรุงปรนนิบัติพระสงฆ์แลข้าหลวง
 มีชื่อแลแล้วทางทาทางซึ่งมา จะไต่ชักสนับประการใด
 หมายไต่"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.70)

ข. ภาษา

เนื่องจากการ เขียนเป็นทำนองบันทึกรายละเอียดดังกล่าวแล้ว คำเชื่อมประเภท
 ที่แสดงความเห็น ความเป็นเหตุเป็นผล เช่น ดังนั้น จึง เพราะ เหล่านี้จึงไม่ค่อยปรากฏ
 จะมีก็แต่ในตอนที่ เป็นคำพูดแสดงความคิดของบุคคลในเหตุการณ์ คำเชื่อมที่ใช้ในการเล่า
 เหตุการณ์ ส่วนใหญ่ได้แก่คำว่า และ แล้ว ครั้น เป็นต้น ทำให้ภาษาที่ไ้มีลักษณะเป็นการ
 นำประโยคที่ให้อธิบายจริงหลาย ๆ ประโยคมาเรียงกันเข้า ถ้าเหตุการณ์เกิดในเวลา
 เดียวกันก็ใช้ และ เชื่อม ถ้าเกิดในเวลาต่อเนื่องกันก็ใช้ แล้ว หรือ ครั้น เชื่อม หรือ
 บางครั้งก็ไม่ใช้คำเชื่อมเลย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"วันศุกร์ เดือนอ้ายขึ้น 10 ค่ำ จตุศักราช 1114
 (พ.ศ. 2295) ปิวอกจัตวาศก เพลายำฆองแฉว 6
 นาฬิกา เชิญพระมณฑปพระพุทธรูป หีบพระธรรมและ
 พระราชสาสน์ และเครื่องมงคลบรรณาการพระราช
 สาสน์ออกมาประตู่จักรมหิมา ลงฉนวนท่า / ขึ้นใหม่
 ท่า / [ครั้นแฉว] เชิญมณฑปใส่พระราชสาสน์
 เสด็จลงเรือพระที่นั่งศรีทิมาชัย / พระอุบาถี 1
 พระอริยมณี 1 พระสงฆ์อันคืบ 15 รวม 17 รูป
 ลงเรือสำเภาแดงไปบารุงพระศาสนา ณ กรุงศรีวิชน-
 บุรี / ถึงกำปั่นทรงพระราชสาสน์ / ทอดอยู่หน้าวัด
 รอเพล่าเช้า 2 โมง กำปั่นนั้นยาว 14 วา ปาก
 กว้าง 4 วา 2 คอก / [แฉ] เชิญพระพุทธรูป
 เชิญหีบพระธรรม เชิญพระมณฑปพระราชสาสน์ แล
 เครื่องพระราชมงคลบรรณาการขึ้นบนกำปั่นแฉว /
 [แฉ] ทอดอยู่หน้าวัดรอนัน 3 วัน / ณ วันจันทร์
 เดือนอ้าย ขึ้น 13 ค่ำ ยাত্রากำปั่นลงไปทอดอยู่ ณ
 วัดโปรกสัตว์ 8 วัน / ณ วันจันทร์ เดือนอ้ายแรม 6
 ค่ำ ลงไปทั่ววัดโปรกสัตว์ถึงเมืองนนทบุรี ณ วันเสาร์
 เดือนยี่ขึ้น 3 ค่ำ เพลาย่ำประมาณ 2 โมงมีเศษ /
 รุ่งขึ้นวันอาทิตย์ เดือนยี่ขึ้น 4 ค่ำ เพล่าเช้า กรม-
 การนิมนต์พระสงฆ์กำปั่นฉนั้น / [แฉ] เวียน
 เทียนสมโภชพระราชสาสน์ / [แฉ] ลงไปถึง
 เมืองนนทบุรี เพลาย่ำ 5 โมงมีเศษ / [ครั้น]
 รุ่งขึ้นวันจันทร์ เดือนยี่ขึ้น 5 ค่ำ เพล่าเช้า กรมการ
 นิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปฉนั้นศาลากลาง / [แฉ]

มาเขียนเขียนสมโภชพระราชสาสน์ / [แล้ว]

ลงไปถึงตึกวัดกันคาณบางปลาจกณวันอังคาร เคือนนี้

ขึ้น 6 คำ เพลาเช้า 3 โมง...

(ประชุมจกหมายเหตุ. น.58-9)

จะเห็นได้ว่า แม้ประโยคเหล่านี้บางประโยค จะมีความยาวมาก แต่ความยาวนั้น ก็มีไ้เนื่องมาจากการซ้อนคำ ซ้ำคำ หรือใช้ส่วนขยายคังในทำนองเขียนแบบเทศน์ หรือแบบที่ตองการสร้างภาษาให้สูง หากแต่มีความยาวเพราะมีเนื้อความที่ตองพูดอยู่มาก ถ้าวาถึงในคานคำ¹ ก็มีแต่คำประเภทให้ขอเท็จจริง (Descriptive word) มิได้ใช้คำประเภทประเมินคุณค่า (Evaluative word) เพราะคำประเภทประเมินคุณค่าให้ผลทางอารมณ์ ทางความรู้สึก มากกว่าให้ผลคานขอเท็จจริง คือเป็นคำที่ให้ความรู้สึกตอขอเท็จจริง มิได้บอกวา ขอเท็จจริงคืออะไร จึงไม่เหมาะสำหรับการเขียนแบบนี้

7.6 ทำนองเขียนแบบร้อยแก้วมีสัมผัส

(ตัวอย่างจกหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีในภาคผนวก)

ลักษณะการใช้ภาษาแบบประหยัคคำและการใช้สัมผัส

การประหยัคค่านับเป็นลักษณะการใช้ภาษาที่คืของความเรียงประเภทให้ขอเท็จจริง ใช้คำเท่าที่จะช่วยให้เข้าใจความหมายได้สมบูรณ์ คำที่ใช้เป็นคำประเภทบรรยายขอเท็จจริง (Descriptive word) พุดตรงไปตรงมา ไม่ใช่คำซ้ำคำซ้อน ซึ่งมิได้ช่วยเพิ่ม

¹ John Wilson, Language and the Pursuit of Truth, (London: Cambridge University Press, 1967), pp. 13-30.

ความหมายอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น ทั้งนี้เพราะข้อเท็จจริงไม่มีความละเอียดซับซ้อนเหมือน
อารมณ์ จึงไม่จำเป็นต้องมีคำที่มีความหมายคล้าย ๆ กันเป็นจำนวนมากอย่างอารมณ์ ใน
หนังสือจดหมาย เหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี ส่วนใหญ่เป็นการเขียนในลักษณะ
ประหยัคคำ แต่ก็มีส่วนที่เกี่ยวกับความรู้สึกหรืออารมณ์ ซึ่งใช้ภาษาแบบเราอารมณ์
นอกจากนี้ยังนิยมเขียนแบบมีสัมผัสคล้องจองด้วย จึงดูเป็นลักษณะผสมระหว่างรอยแก้วกับ
รอยกรอง

ในเรื่องเกี่ยวกับรูปประโยค จะเห็นว่าแต่ละประโยคประกอบด้วยคำแต่ละคำซึ่ง
แทนข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อนำคำเหล่านี้มาเรียงกันก็เท่ากับเป็นการเรียง
ลำดับข้อเท็จจริง ไม่ค่อยมีการอธิบายขยายความ เพราะเข้าใจง่ายอยู่แล้ว ข้อความที่
เกิดจากการเรียงลำดับข้อเท็จจริงแต่ละข้อความ มีลักษณะเป็นข้อความสั้น ๆ ข้อความ
เหล่านี้เมื่อนำมาเรียงต่อ ๆ กันก็เป็นเรื่องราวต่อเนื่องกันในตัว ดังนั้น ถ้าพิจารณาใน
คานเนื้อหาแล้วก็มี การเรียงลำดับกันอย่างดีตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ถ้าพิจารณาในคาน
ภาษาจะเห็นว่า ระหว่างประโยคขาดคำเชื่อม บางทีก็ละประธานเสียบ้าง ทำให้ทั้งดูเป็น
ภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน เช่นตัวอย่าง

"จึงเสียดงญาว่า ช่างนี้บุญเมืองเห็นอไหรับ
 ทยาเมืองเห็นอ บุญเมืองโตไหรับทยาเมืองโต
 รับทยาเมืองโต พอทัพถึงเขาคีโคเมือง พระปาง
 พาชางหนี"

(ความทรงจำ. น.5)

จะเห็นว่า ข้อความว่า "รับทยาเมืองโต" ละประธานไว้ และข้อความว่า
"พอทัพถึงเขาคีโคเมือง" ก็ไม่บอกวาทพิโคร คีโคเมืองอะไร เพราะปรับบทออกอยู่แล้ว
ในความตอนนี้ออกสิ่งที่ละไว้ด้วย จะทำให้เข้าใจง่ายและแจ่มแจ้ง แต่ก็เสียลักษณะ
ประหยัคไป นอกจากนี้ ในข้อความข้างต้นยังละคำเชื่อม "ถ้า" ไว้สองแห่ง คือ (ถ้า)
ช่างนี้บุญเมืองเห็นอ และ (ถ้า) บุญเมืองโต แต่ทว่าแม้จะละคำบางคำดังกล่าวก็ยัง
อ่านเข้าใจได้คืออยู่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื้อความเรียงลำดับกันดีอยู่แล้ว ผู้อ่านจึงสามารถ
เข้าใจเรื่องได้เอง

การที่หนังสือเล่มนี้มีทำนองเขียนเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชวิจารณ์ไว้ว่า

"ทั้งวิธีเรียงหนังสือในอายุชั้นนั้นไม่สู้จะมีเครื่อง
มือสำหรับเขียนบริบูรณ์และคล่องแคล่วเหมือนอย่าง
ทุกวันนี้ ถ้าจะเขียนหนังสือแล้วคิดนาน ๆ บรรจุ
ความให้แน่นในวรรคหนึ่งแล้วจกลงไป ผู้ใดแต่ง
หนังสือให้สั้นและให้จุความมากได้ ผู้นั้นแต่งหนังสือดี (ความทรงจำ. น.61)

ข้อที่ทรงพระราชวิจารณ์นี้จะเป็นความจริงอยู่มาก แต่จากหลักฐานที่พิจารณา
มาแล้ว จะเห็นว่าหนังสือเก่า ๆ เช่น กำนารีกที่พระเจ้าเจดีย์ศรีสองรักษ์ หรือหนังสือพระ
ราชปจนาจของพระเพทราชา ล้วนแต่เขียนประโยคยืดยาว และมีส่วนขยายมาก ๆ มีการ
ตกแต่งภาษาควยดอคล้ายไฟเราะงคงามทั้งสิ้น และหนังสืออีกประเภทหนึ่งคือ หนังสือ
ราชการต่าง ๆ นั้น มักพูดสั้น ๆ ตรงไปตรงมา ไม่ใคร่นิยมตกแต่งภาษา นอกจากตอนที่
เกี่ยวกับการสรรเสริญเป็นยกก็เท่านั้น ผู้เขียนวิทยานิพนธ์จึงเห็นว่า การเขียนแบบประ-
หยัคคำดังปรากฏในจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี นี้ น่าจะเนื่องมา
จากลักษณะของเรื่องต้องการให้ขอเท็จจริง และต้องการเขียนไวเป็นบันทึกเหตุการณ์มาก
กว่าจะเป็นเพราะเครื่องมือที่ใช้ในการเขียนไม่อำนวย เพราะมีบางตอนที่เขียนเชิง
พรรณนา ประโยคไม่สั้น ไม่รวบความ แต่พรรณรายละเอียดไปถึงแสงและเสียงตามที่ผู้บันทึก
ทรงเห็นหรือได้ยินมา เป็นการพรรณนาความรู้สึกที่ยังติดอยู่ในใจ เช่น

"ประทานเงินหลวงกัลปพฤกษ์ไปรบทาน การ
มหรสพสมโภชเสร็จ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลาน
เธอแดงเรือประพาสศุเคียงประสานเสี้ยมรองคอก
สร้อยสักวาตุรียางค้ำจำเรียงถวายเป็นรับกับ

เสียงคอกไม้ น้ำสทาโป่ง ปีบไผะเนียง พุ่มพลูกรวด
เสียงสนั่นครืนแผ้วพั้นเมฆา จันทราทรงกลด หยุคยั้ง
รถโมทนา ทานเจ้าหล้าเหลือแหล่ ฟังแผพระบารมี
สมโภชครบสัตตवार เสร็จการฉลองวัด"

(ความทรงจำ. น.23)

ต่อไปนี้ลองพิจารณาตัวอย่างการเขียนแบบประยัคคำผสมสัมผัส ดังกล่าวมาแล้ว
ข้างต้น จะเห็นได้ว่า แท้ที่จริงแล้วการเขียนแบบนี้ก็คือลักษณะผสมระหว่างการบรรยายกับ
พรรณนาขอเท็จจริงกับอารมณ์ และรอยแกว่นรอยกรอง

ก. การเล่าเรื่องราว เขียนเป็นข้อความสั้น ๆ ไม่มีคำขยาย ไม่มีคำเชื่อม
เหมือนนิกโคอย่างใดก็เขียนลงไปอย่างนั้น ไม่เลือกใช้คำที่มีความหมายกำกวม หรือคำที่มี
ความหมายอย่างเดียวกันซ้ำซากเลย จนกระทั่งคนปัจจุบันอ่านคุณแล้วอาจรู้สึกงาออกจะขาด
หวน ความรู้สึกเช่นนี้มีสาเหตุเฉพาะกับคนรุ่นปัจจุบันเท่านั้น แมคนในสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังไม่รู้สึก ดังทรงพระราชวิจารณ์ ไว้ดังนี้

"ไม่เหมือนอย่างเวลานี้ ที่เขียนหน้ากระดาษ
หนึ่งได้ใจความสักบรรทัดเดียวมีแต่ "เอกชน"
"เพื่อนมนุษย์" "โดย" อะไรต่าง ๆ เต็มไปทั้งหน้า
กระดาษ อีกประการหนึ่ง ภาษาในรัชกาลที่ 4
เปลี่ยนจากภาษาในรัชกาลก่อนมากนัก ครั้นตกมาถึง
รัชกาลปัจจุบันนี้ยิ่งเปลี่ยนเร็วหนักขึ้นอีก ผู้ที่จะอ่าน
หนังสือโดยความศรัทธองกลับน้อยลงไปด้วยเหตุผล
หลายอย่าง จนถึงนักเรียนชั้นใหม่ ๆ จับไปอ่าน
หนังสือเก่าซึ่งเขียนใน 3 รัชกาลแรกไม่เข้าใจ
และไม่พยายามที่จะอ่านควยเห็นวาเรอรางมงาม
ไม่มีความรู้บริบูรณ์เหมือนเดิวนั้น"

(ความทรงจำ. น.61-2)

ลองดูตัวอย่างการใช้ภาษาในข้อความต่อไปนี้ จะเห็นลักษณะข้อความสั้น ๆ
ทวน ๆ คึงกลาว

"ปีชกาลโทศก ไปตีเมืองสวางคบุรี พระฉางมี
ข้างเผือกลูกบ้านออก ยังไม่จับหญา รุวาทัพเมืองโต
ยกขึ้นไปจะรบเอาข้างเผือกจึงเสียดหญาว่าข้างนี้
กบฏเมืองเหนือให้รับหญาเมืองเหนือ กบฏเมืองโต
ให้รับหญาเมืองโต รับหญาเมืองโต พอทัพถึงเขา
คีโคเมือง พระฉางพาข้างหนี ทิศตามไปพบข้างอยู่
ชายป่าแม่น้ำมีค ไคมาถวาย รับสั่งให้สมโภชนาง
พระยาแล้ว ให้รับละครผู้หญิงขึ้นไปสมโภชพระฉาง
7 วัน แล้วเสด็จไปเยี่ยมเมืองพิษณุโลก สมโภชพระ
ชินราชพระชินศรี 7 วัน มีละครผู้หญิงเสร็จแล้ว
แล้วเสด็จกลับมาที่หาดสูง เสด็จทรงพลายแหวน
ประหารชีวิตผู้ทำผิดคดีมิชอบเสร็จแล้ว ให้พลาย
แหวนเป็นพระยาปราบ พังม้วนเป็นนมมนางพระยา
แล้วเสด็จกลับมากรุง"

(ความทรงจำ. น.5)

"ฝ่ายผู้รักษากรุงเกา เชื้อถ้อมหาคาวา ผู้มีบุญ
จะมารื้อถายการนำ จะขนทรัพย์ขึ้นสร้างวัดพระราม
ผูกโครงข้างเผือกผู้จาคำ ฉาวขาวหุมโครง ฉาคำ
หุมงา เพดาเย็นรอน ๆ ชูรูปข้างไววัดมุนุราช
คนที่ไม่รู้ควยในกลเชื่อถ้อมมาก เมืองมื่อคางโกหก
อยู่วัดสังขจาย ชื่อน้ำยาเสนหลวงอาญาจักร หมอละ
5 คำดัง ไปประสมมหาคาวัดพระราม ไคแจกลงมา
ถึงข้างใน วิเศษคนเถาแกแม่เจ้าไคทาควยกัน

หลายคน ผู้รับกรมการหลงเชื่อถ้อยหมก จะใคร่
 ถวายการนำก็หามิได้"

(ความทรงจำ. น.7)

"ดุสิตกราช 1143 ปีฉลูกรีนีศก รับสั่งให้พระยา
 ธรรมรักษ์ไปจับผู้ร้ายที่เผาบ้านผู้รักษากรุงเก่า พระยา
 ธรรมรักษ์ขึ้นไป นองพระยาธรรมรักษ์เป็นกองผู้ร้าย จับ
 พระยาธรรมรักษ์ตั้งเป็นแม่ทัพลงมาวันเสาร์ เดือน 4
 แรม 11 ค่ำ เพลาตี 10 ทุ่ม ตั้งค่ายมั่นคลองรามัญ
 ยิงระดมลูกปืนตกในกำแพง เสียงสนั่นหวั่นไหว ข้าง
 ในตกใจร้องอ้ออึง ประทมนั่นคว่าใครพระแสงทรง
 เสด็จขึ้นบนที่นั่งเย็น ครัสต์เรียกฝรั่งที่ประจำป้อม
 ฝรั่งใครรับสั่งยิงปืนใหญ่ออกไป ถูกเรือขาศึกดม เขา
 ไปจับบุตรภรรยาฝรั่งมาให้ฝรั่งยิง พอรุ่งสว่างเห็น
 หน้ว่าไทย ฝรั่งโจนกำแพงลงไปหากัน ผู้คนเบา
 บางรวงโรยนัก เสด็จออกหน้าวิจิฉฉัย ทราบว่า
 พระยาธรรมรักษ์มาปล้นตีเมือง ให้จำภรรยาจับบุตรไว้
 เสด็จเข้ามาพันตะรางปลดอยคนโทษข้างใน พระยา
 ธิเบศร์ พระยารามัญ พระยาอำมาตย์ ทอสูดากเป็น
 จารงขึ้นป้อม ขาศึกถอยหนี เสด็จกลับออกไป มีรับ
 สั่งห้ามว่าสิ้นบุญพอแล้ว อย่าให้ยากแก่ไพร่เลย
 พระยาธิเบศร์ พระยารามัญ พระยาอำมาตย์ มีให้
 สู้อยู่ตายควยเจ้าชาวแคว"

(ความทรงจำ. น.13)

"ผู้รักษากรุงเก่า พระชิตหลวงค์ ผูกขาคขึ้นไป
 จะเร่งเงินไพร่แขวงกรุงเก่าให้ไ้โดยจำนวน
 500 ชั่ง เร่งรักไพร่เมืองขากครั้งนั้นสาหัส"

รับสั่งให้ขุนแควนองพระยาสรรก์ เหาเป็นขึ้นไป
 ทอยศิลาปากนกปืน 1000 ไปลอบลิดกับกำนันบ้าน
 แขวงกรุงเก่า บักหนังสือชวนพวกรักษากรุงว่าจะ
 เขาควยกันหรือไม่เขา เพล่า 2 ยาม จะเขาเผา
 บ้าน ผู้รักษากรุงว่าไม่เขา จะเผาก็เผาเสีย
 เพล่า 2 ยาม ผู้ร้ายเขาลอบบ้าน ไคสุรบกันเป็น
 สามารถ กองผู้ร้ายทิ้งพลระดมเผา บุตรผู้รักษา
 กรุงโจนนำหนี ผู้ร้ายพุ่งหอกซัดถูกบุตรพระยาอินทร
 อกภัยผู้รักษากรุง กับบุตรภรรยาสิ้นชีวิตในไฟ 4 คน
 พระยาอินทรอกภัยกลับมาทูล"

(ความทรงจำ. น.12-3)

ข. การใช้ภาษาอย่างมีสัมผัสคล้องจอง การเล่นสัมผัสสระ พยัญชนะ และ
 วรรณยุกต์ในภาษาไทยนั้น นักภาษาทั้งหลายยอมเห็นแล้วว่า เป็นการแต่งภาษาให้ต่อเนื่อง
 และมีลีลาชักย้ายไปตามสัมผัสนั้น เล่นสระบาง พยัญชนะบาง วรรณยุกต์บาง สลับกันไป
 โดยเนื้อความยังบริบูรณ์อยู่เหมือนเดิม "การเล่นภาษา" เช่นนี้ จะทำได้ก็แต่คนที่แตกฉาน
 ในภาษา จนถึงขั้นที่เรียกว่า "มีหูทางภาษา" คือเข้าใจเสียงของคำในภาษาเป็นอย่างดี
 คนที่เข้าใจภาษาแต่เพียงความหมายของคำ ย่อมมองไม่เห็นลักษณะดังกล่าวนี้ เหมือนคน
 ไม่มีหูทางดนตรี ฟังดนตรีไม่ซาบซึ้ง คนไม่มีตาทางศิลปะ คุรูปก็เห็นแต่เส้นกับสี ไม่เกิด
 อารมณ์อะไร เหตุนี้กวีที่แท้จริงมีน้อย ในที่นี้จะชี้ให้เห็นว่า ในรอยแคว้นนั้น บางครั้งก็นิยม
 ใช้สัมผัสเข้ามาผสมควย ลองดูตัวอย่างภาษารอยแคว้นที่มีสัมผัสต่อไปนี้

การใช้ภาษามีสัมผัสในตอนสรรเสริญเกียรติคุณ

"พระโองการปราบราบเลื่อน สิ้นเสี้ยนหนาม
 แฉนดิน ยิ่งควยพระบารมีที่สุด ยังสมบัติมนุษย์ ยังให้
 เห็นแก่ตา ว่ามีพระศราธารเผือกณคควร ไม่ไคพาศ
 ษัตคคลอง เมืองปัตของ เมืองเจียงใหม่ เมืองแพร" (ความทรงจำ. น.29)

"สมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีจักร-
 พรดิ ไคราธาภิเชกสวัสดิ์เอกอิสรวงศ์เฉลิมภพ
 เพียงทรงจักรแก้ว แฉวพื้นแผ่นดิน
 เดือน ฎาประเหมือนหนากลอง ไม่มีเสี้ยนของระฆัง
 หนาม เฉลิมภพ 3. กษัตริย์เอก อติเรก
 ศากวงศ์ คำรุงกรุงเทพมหานคร ทรงศีลสังวร
 เคื่อนละ 8 ทน เป็นรากตนแกนโน
 พุทธวงศ์ บำรุงสงฆ์พระศาสนาใหญ่
 เรือง พระศรัทธาเปลื้องการกุด ควยผลบารมี
 30 ทัก"

(ความทรงจำ. น.32)

"มีมะโรงโทก ฆดองวัดแจ้ง คุ้มค้ำแต่ง
 เครื่องไทยทานเหลือหลาย จะบรรยายไมถวนครบ
 ประมวลการ"

(ความทรงจำ. น.30)

การใช้สัมผัสคล้องจองพรรณนาเหตุการณ์

การใช้สัมผัสแบบนี้บางครั้งก็มีลักษณะคล้ายร้อย ใช้ดำเนินเรื่องซึ่งเป็น
 เหตุการณ์ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ประจันการเกิดแรงคสังครามยุทธ เพียง
 แผ่นดินจะทรุดสม ควยดมพายุไซวิบัติเปลื้อง
 ฝุ่นเมืองมวยพินาศ รอดชีวาत्मควยเทวงค์
 คำรงทรงปัตพิณ เป็นป็นสุธาโลก คับโรคระงับ
 เชิญ กลับชมเย็นระงับรอน ผอนถึงพรหมลิขิต"

(ความทรงจำ. น.30)

"รามภูรต์นกันแลคสองฟากฝั่ง สองนิ้วเมียหมอบ
 คึงเสื่อหมอบอยู่ในกรง ทรงเครื่องครบพันชานา
 วัง พระบัณฑูร์รับสั่งให้เมียแต่งตัว ลงเรือเอา
 ขาวเกลือไปส่งไมแลค พระพรหมสำหรับชู้ใหญ่เมีย
 นักโทษไมแลคหน้า จนถึงท่าสักใหญ่ ไซตงพลัน"

(ความทรงจำ. น.36)

"จักพระพุทธรูป ทรงเลื่อนจักแห่ระโคมสอง
 กลองชัยชนะครั้นครั้น สนั่นเสียงมโหรีจีนไทยแขก
 มอญ มีโรงโขนละครจิวมอญรำหูน ญเมืองเหนือ
 หนุมนามมัสการ ทั้งโคกงานสมโภชสมเด็จพระเจ้า
 รามาธิบดีบรมบาท เสด็จทรงพระราชนาน
 เสด็จตามชินาจารย์พระพุทธรองค ประทับทรงเสด็จ
 ยังพลับพลา แลวระดอเลื่อนขามตะพานมาตลอดพัน
 รามภูรต์นกันแลคกว่าหมื่นพัน ชวนกันมาวันทา
 เขาจักพร้อมหน้าจนถึงที่ สถิตสถานพระอุโบสถ
 ปรากฏการมหรสพสมโภช สำเนียงเสียงเสนาะ
 โสคปราโมทย์โมทนา พิณพาทย์ทำขาสักรอยวง
 ฉลองพระพุทธรองคชินาวร สโมสรรแดนเกษมเปี่ยม
 เปรมอิมควยศรัทธา ถวญนาประชาชน พระ-
 โองการรับสั่งชานนามวัด ไซชื่อวัดสุทัศน์เทพ-
 อาราม"

(ความทรงจำ. น.46)

"ณ วันเดือน 3 แรม 12 ค่ำ ปีมจอัฐศก ได้
 ชาวกรุงศรีสัตนาคทนต์ คึงคูประมาทหมื่นต่อแผ่นดิน
 ขอนแยง จะบันแบ่งอาณาเขตไทแคบเขา เวียง
 จันทน์เล่าเขลยเคิม ไมควรรอีกเคิมบังอาจ ห่ามา

เทียบบ้านเมืองนครราชสีมาเลย ถ่วงมากกว่าครึ่ง
 ถึงสระบุรี ถึงแขวงกรุงเก่าทำใหญ่เปี่ยมพระบิณฑูร
 ทรายเตรียมพยุหทัพชั้นช โสกันตพระเจ้าองควาง
 ตามเสด็จพร้อมเสนางคนิกร ฅวันเสาร์เดือน 4
 ชั้น 6 คำ เพลา 4 โมง 6 บาท เทวราชอำ-
 นวยพร กิ่งพระรามจรูชามสมุทรทรงพระหัดกรีชัย
 เสด็จทรงที่นั่ง เหนาราช อำนาจก็กัณฑ์ชัยพร้อม
 ชัยวงศ กรมหมื่นนเรศวรโยธี กรมหมื่นเสนาบริ-
 รักษ์

(ความทรงจำ, น.34)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย